

11.2025

διαΝΕΟσις

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Αποτυπώσεις και μετατοπίσεις στην κοινωνική & πολιτική εμπιστοσύνη στην Ελλάδα: 2017-2025

Σωκράτης Κονιόρδος

Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών
Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κύριος ερευνητής
της WVS για την Ελλάδα

Βασιλική Γεωργιάδου

Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο
Πανεπιστήμιο, Διευθύντρια & Πρόεδρος ΔΣ του ΕΚΚΕ,
Κύρια ερευνήτρια της WVS για την Ελλάδα

Νοέμβριος 2025

VERSION 02.12.2025

Περιεχόμενα

Ευρετήριο Γραφημάτων.....	3
Ευρετήριο Πινάκων	4
Επιτελική Σύνοψη.....	5
Εισαγωγή	7
Τι είναι η εμπιστοσύνη	9
Η εμπιστοσύνη στις εμπειρικές έρευνες – Συγκρισιμότητα	14
«Εμπιστοσύνη σε ανθρώπους» ή γενικευμένη εμπιστοσύνη	16
Εμπιστοσύνη σε διαφορετικές ομάδες.....	19
Γειτνίαση – Ποιους δεν θέλουν (δεν εμπιστεύονται) για γείτονες	21
Εμπιστοσύνη σε μη-δισειρετικούς εθνικούς θεσμούς	23
Εμπιστοσύνη σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς.....	25
Ενδιαφέρον για την πολιτική και εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς.....	27
Πολιτική αποτελεσματικότητα και πολιτική εμπιστοσύνη	29
Αντιλήψεις για τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών.....	33
Ικανοποίηση από τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος.....	38
Συμπεράσματα.....	40
Βιβλιογραφία.....	43
Ελληνική.....	43
Ξενόγλωσση.....	43

Ευρετήριο Γραφημάτων

Γράφημα 1.	Εξωτερική πολιτική αποτελεσματικότητα (WVS-8, 2025) (%).....	29
Γράφημα 2.	Εσωτερική πολιτική αποτελεσματικότητα (WVS-8, 2025) (%).....	30
Γράφημα 3.	Υψηλή εμπιστοσύνη σε θεσμούς ανά επίπεδο εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας (WVS-8, 2025) (%).....	31
Γράφημα 4.	Υψηλή εμπιστοσύνη σε θεσμούς ανά επίπεδο εσωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας (WVS-8, 2025) (%).....	32
Γράφημα 5α.	Αντιλήψεις για τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών (WVS-8, 2025) (%)	34
Γράφημα 5β.	Αντιλήψεις για τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών (WVS-7, 2017) (%).....	35
Γράφημα 5γ.	Συγκριτική μεταβολή διαστάσεων εκλογικής ακεραιότητας (WVS-7 vs WVS-8) (π.μ.).....	36

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1.	Εμπιστοσύνη στους άλλους ανθρώπους (WVS-8, 2025· WVS-7, 2017· EVS-4, 2008/9 και EVS-3, 1999) (%).....	18
Πίνακας 2α.	Εμπιστοσύνη σε διαφορετικές ομάδες (WVS-8, 2025) (%).....	20
Πίνακας 2β.	Εμπιστοσύνη σε διαφορετικές ομάδες (WVS-7, 2017) (%).....	20
Πίνακας 3α.	Ομάδες πληθυσμού που δεν θα ήθελαν για γείτονες (WVS-8, 2025) (%)	21
Πίνακας 3β.	Ομάδες πληθυσμού που δεν θα ήθελαν για γείτονες (WVS-7, 2017) (%)	22
Πίνακας 4α.	Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς θεσμούς (WVS-8, 2025) (%).....	24
Πίνακας 4β.	Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς θεσμούς (WVS-7, 2017) (%).....	24
Πίνακας 5α.	Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς (WVS-8, 2025) (%)	26
Πίνακας 5β.	Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς (WVS-7, 2017) (%)	26
Πίνακας 6α.	Ενδιαφέρον για την πολιτική (WVS-8, 2025) (%).....	27
Πίνακας 6β.	Ενδιαφέρον για την πολιτική (WVS-7, 2017) (%).....	27
Πίνακας 7.	Εμπιστοσύνη σε θεσμούς ανά επίπεδο ενδιαφέροντος για την πολιτική (WVS-8, 2025).....	28
Πίνακας 8.	Ικανοποίηση από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα αυτόν τον καιρό (%).....	38

Επιτελική Σύνοψη

Στην έκθεση αυτή εξετάζεται η κοινωνική και πολιτική εμπιστοσύνη στην Ελλάδα, σε συνάρτηση με τα ευρήματα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών (WVS), με σύγκριση κυρίως των δύο τελευταίων κυμάτων της – του έβδομου, του 2017 και του όγδοου, του 2025.¹ Καταρχήν, προσδιορίζεται η έννοια της εμπιστοσύνης και η διάκρισή της σε δύο κύριες διαστάσεις: την κοινωνική και την πολιτική εμπιστοσύνη, που συνδέονται μεταξύ τους καθώς η κοινωνική εμπιστοσύνη αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς. Με την πρώτη διάσταση αναφερόμαστε στην απρόσωπη, γενικευμένη εμπιστοσύνη που εκφράζεται απέναντι σε άγνωστα άτομα. Εμφανίζεται ως μια προδιάθεση ανοικτότητας –μη καχυποψίας– στην αρχική επαφή με άγνωστα πρόσωπα, η οποία θεωρείται ότι διευκολύνει την κοινωνική ζωή. Η δε πολιτική εμπιστοσύνη περιορίζει την ευαλωτότητα και αυξάνει τη διάθεση αποδοχής του κινδύνου όσον αφορά τις ενέργειες των θεσμών και τις αποφάσεις των παραγόντων της διακυβέρνησης.

Είναι γεγονός ότι διεθνώς η μελέτη της εμπιστοσύνης κυριαρχείται από τις εντυπώσεις και τις συνέπειες που δημιουργεί η εν γένει πτωτική της πορεία, όπως αυτή καταγράφεται στις σχετικές μετρήσεις. Αυτό ισχύει και στην έρευνα για την εμπιστοσύνη στην Ελλάδα. Μια συνολική εικόνα των μετατοπίσεων της γενικής και απρόσωπης εμπιστοσύνης (της «εμπιστοσύνης σε ανθρώπους») μάς παρέχει η μελέτη των μετρήσεων των αποτελεσμάτων τεσσάρων ερευνών μεγάλης κλίμακας, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με χρονική απόσταση επτά περίπου ετών η μία απ' την άλλη, την περίοδο 1999-2025. Οι έρευνες αυτές δείχνουν μια πτωτική τάση και μια ραγδαία, ακόμα και δραματική, επιδείνωση της γενικής εμπιστοσύνης στις τελευταίες μετρήσεις. Η πτωτική αυτή τάση μπορεί να αποδοθεί στις σοβαρές οικονομικές δυσκολίες που έφερε στην ελληνική κοινωνία η βαθιά και παρατεταμένη οικονομική κρίση της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα, η οποία ξεθεμελίωσε την ήδη εύθραυστη γενικευμένη εμπιστοσύνη.

¹ Τα δεδομένα για τη WVS-7 και WVS-8 αντλούνται σταθμισμένα, από τις αντίστοιχες δημοσιεύσεις της διαΝΕΟσις. Μπορείτε να βρείτε όλα τα αρχεία και των δύο κυμάτων της WVS εδώ: <https://www.dianeosis.org/research/world-values-survey/>

Η συγκριτική εξέταση των δύο τελευταίων, κυρίως, κυμάτων της WVS, στα οποία εστιάζουμε στην ανάλυση αυτή, δείχνει μια υποχώρηση της κοινωνικής εμπιστοσύνης, ειδικά στους στενούς κύκλους (οικογένεια, οικείοι), που αντανακλά τις πιέσεις από την αυξημένη αβεβαιότητα της σύγχρονης ζωής και των αλληπάλληλων κρίσεων. Ωστόσο, η εξέλιξη αυτή δεν συνοδεύεται από αντίστοιχη υποχώρηση και της πολιτικής εμπιστοσύνης. Με άλλα λόγια, η πολιτική εμπιστοσύνη –τα επίπεδα της οποίας δεν είναι πτωτικά, παρότι παραμένουν χαμηλά– στην παρούσα συγκυρία δεν καθορίζεται από τα επίπεδα της κοινωνικής εμπιστοσύνης αλλά από θεσμικούς και συγκυριακούς παράγοντες, καθώς και από συστημικά προβλήματα της ίδιας της δημοκρατίας.

Ως προς το ενδιαφέρον για την πολιτική, αυτό παραμένει περιορισμένο και στα δύο κύματα της WVS, παρά την αισθητή βελτίωση της πιο πρόσφατης καταγραφής (του 2025). Η βελτίωση του ενδιαφέροντος για την πολιτική εμφανίζει, ωστόσο, θετική στατιστική σημαντικότητα μόνο για το κοινοβούλιο και όχι για τους υπόλοιπους εθνικούς πολιτικούς θεσμούς (κόμματα, κυβέρνηση), γεγονός που μπορεί να σημαίνει ότι το αυξημένο πολιτικό ενδιαφέρον δεν συνοδεύεται από αποδοχή των ιδιαίτερα πολωτικών γνωρισμάτων που έχει προσλάβει ο πολιτικός και κομματικός ανταγωνισμός στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών, οι αντιλήψεις εμφανίζονται πολύ πιο αρνητικές το 2025, συγκριτικά με τις αντίστοιχες του 2017. Η προσλαμβανόμενη εκλογική ακεραιότητα υποχωρεί αισθητά στις αντιλήψεις των ερωτηθέντων το 2025 και μειώνεται η πεποίθηση ότι οι εκλογές προσφέρουν μια πραγματική επιλογή. Εξάλλου, εντοπίζεται διάχυτη έλλειψη ικανοποίησης από τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, γεγονός που ενδέχεται να σχετίζεται με τη χαμηλή αξιολόγηση των πολιτικών θεσμών.

Συνεπώς, τα δεδομένα της WVS για την Ελλάδα, δείχνουν κάμψη της κοινωνικής εμπιστοσύνης και σχετική ανάκαμψη της πολιτικής εμπιστοσύνης, χωρίς όμως μια τέτοια βελτίωση της πολιτικής εμπιστοσύνης να ανατρέπει το διαχρονικό μοτίβο χαμηλής θεσμικής εμπιστοσύνης, εύρημα το οποίο οφείλει να προβληματίσει τους πολιτικούς ιθύνοντες και τους θεσμικούς φορείς της δημοκρατίας.

Εισαγωγή

Η εμπιστοσύνη, τόσο η κοινωνική όσο και η πολιτική, έχει αποτελέσει ερευνητικό αντικείμενο ερευνών μεγάλης κλίμακας στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του πρώτου τετάρτου του 21ου αιώνα. Συγκεκριμένα, έχει ερευνηθεί από τέσσερις μεγάλης κλίμακας μελέτες, την Παγκόσμια Έρευνα Αξιών (World Values Survey – WVS, η οποία πραγματοποιείται ανά επτά περίπου έτη), την Ευρωπαϊκή Έρευνα Αξιών (European Values Study – EVS, ανά εννέα έτη), την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (European Social Survey – ESS, ανά δύο έτη) και από τις μετρήσεις του τακτικού Ευρωβαρόμετρου (Standard Eurobarometer, δύο φορές ετησίως). Οι ερωτήσεις που τίθενται σε αυτές τις διαφορετικές έρευνες μερικώς συγκλίνουν, ενίοτε ταυτίζονται, αλλά κυρίως αποκλίνουν.

Στο παρόν κείμενο εστιάζουμε στη WVS. Η υλοποίηση του όγδοου κύματος της έρευνας WVS κατά τους πρώτους μήνες του 2025 ακολουθεί το έβδομο κύμα που διενεργήθηκε το 2017. Οι ερωτήσεις είναι βασικά οι ίδιες με μικρές διαφοροποιήσεις –προσθαφαιρέσεις– και οι ανάλογες απαντήσεις σχετικές και συγκρίσιμες. Συνεπώς, η ύπαρξη αυτού του διαθέσιμου συγκριτικού υλικού που διαθέτει ένα βάθος χρόνου ανάμεσα στις δύο μετρήσεις, επιτρέπει να επιχειρηθεί μια εξέταση της πορείας διαμόρφωσης της εμπιστοσύνης.

Στη συνέχεια αυτής της έκθεσης, επιχειρείται εν συντομία (α) ο προσδιορισμός της εμπιστοσύνης, με τη διάκριση σε κοινωνική και πολιτική. Ακολουθούν (β) ορισμένες μεθοδολογικές παρατηρήσεις αναφορικά με τη συγκρισιμότητα των ερωτήσεων και των αποτελεσμάτων των διαφορετικών ερευνητικών μετρήσεων. Στη συνέχεια (γ), εξετάζεται η αποτύπωση της εμπιστοσύνης στον ελληνικό χώρο, όπως εκφράζεται κυρίως από τις δύο σχετικές μετρήσεις της WVS αναφορικά τόσο με την κοινωνική όσο και με την πολιτική εμπιστοσύνη, για να ακολουθήσει μια πρώτη ερμηνεία των εμφανιζόμενων μετατοπίσεων και διακυμάνσεων. Η έμφαση δίδεται σε ευρήματα όσον αφορά την εμπιστοσύνη όπως αυτή εντοπίζεται στο τελευταίο (όγδοο) κύμα (ή γύρο) της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών.

Υπόθεση της παρούσας ανάλυσης είναι ότι, καθώς το θεμέλιο της πολιτικής εμπιστοσύνης είναι η κοινωνική εμπιστοσύνη, η υποχώρηση της τελευταίας (ιδίως στον σκληρό της πυρήνα: οικογένεια, περίγυρος οικειότητας), με

αυξανόμενη συνάμα την αβεβαιότητα που ενέχει η διαβίωση στις σύγχρονες κοινωνίες, υποσκάπτει τη βάση της πολιτικής εμπιστοσύνης, παρότι οι λόγοι υποχώρησης της τελευταίας έχουν επιπλέον να κάνουν με συστημικά και λειτουργικά προβλήματα της ίδιας της δημοκρατίας. Νομίζουμε ότι αυτή η υπόθεση επιβεβαιώνεται από τις μετρήσεις της WVS για την Ελλάδα που εξετάζουμε, καθώς εμφανίζεται σαφής κάμψη όσον αφορά την κοινωνική εμπιστοσύνη και αισθητή ανάκαμψη της πολιτικής εμπιστοσύνης· ωστόσο, ακόμη και με αυτή τη βελτίωση, η Ελλάδα εξακολουθεί να συγκαταλέγεται στις περιπτώσεις χωρών με διαχρονικά χαμηλή εμπιστοσύνη, καθώς τα επίπεδα θεσμικής εμπιστοσύνης παραμένουν περιορισμένα και ιδιαίτερα ευάλωτα στις διακυμάνσεις της εκάστοτε συγκυρίας.

Τι είναι η εμπιστοσύνη

Η εμπιστοσύνη έχει μελετηθεί πολλαπλά από τις κοινωνικές επιστήμες. Η κοινωνιολογική κατανόηση της εμπιστοσύνης εστιάζει στη διάσταση της κοινωνικής διάδρασης, η οποία εκδηλώνεται από τη μικρότερη κοινωνική ομάδα (τη δυάδα) μέχρι και τη μεγαλύτερη, τόσο στις περισσότερες φευγαλέες κοινωνικές επαφές όσο και στις πιο μόνιμες κοινωνικές σχέσεις. Υπό τον κίνδυνο της υπεραπλούστευσης, μπορούμε να πούμε ότι η εμπιστοσύνη γίνεται αντιληπτή ως μια ιδιότητα των συλλογικοτήτων και ως κάτι που αποτελεί «λειτουργικό προαπαιτούμενο» για την εκτύλιξη της οργανωμένης κοινωνικής ζωής και, συνεπώς, αποτελεί μια ενδογενή κοινωνική συνθήκη (Lewis & Weigert, 1985: 968).

Η εμπιστοσύνη αποτελεί μια λύση όχι μόνο για συγκεκριμένα προβλήματα ρίσκου, όπως το έχει θέσει ο γερμανός κοινωνιολόγος Νίκλας Λούμαν (Luhmann, 2008: 95), ιδιαίτερα στις σύγχρονες κοινωνίες, στις οποίες η ανάληψη ρίσκου τείνει να καταστεί ο κανόνας, αλλά ακόμα και σε καταστάσεις στις οποίες η πίστη/εμπιστοσύνη (confidence) λ.χ. σε αφηρημένα συστήματα (Misztal, 1998: 75), όπως το νομικό σύστημα ή άλλες μορφές γραφειοκρατικής οργάνωσης, συχνά δεν είναι διαθέσιμη. Τότε, η (κοινωνική) εμπιστοσύνη περιλαμβάνει μια «μείωση της συνθετότητας και αβεβαιότητας» των καταστάσεων, κοινωνικών ή άλλων (Luhmann, όπως αναφέρεται σε Lewis & Weigert, 1985: 968) διά της απλοποίησής τους. Είναι αυτή η μείωση της συνθετότητας και της αβεβαιότητας που καθιστά την εμπιστοσύνη κατάλληλη να λειτουργήσει ως μια εναλλακτική λύση απέναντι σε εκείνη της πρόγνωσης. Πραγματικά, όταν είναι αδύνατον να υπολογίσει κανείς ή να υποθέσει τις πραγματικές συνθήκες, όπως λ.χ. έχει τόσο καλά αποδειχθεί στη μελέτη του αμερικανού ανθρωπολόγου Κλίφορντ Γκερτς (Γκερτς, 2006) αναφορικά με τη λειτουργία του παζαριού, της μορφής δηλ. αγοράς στην οποία η οικονομική πρόγνωση συχνά

δεν μπορεί να υπάρξει, τότε η στήριξη στην εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συναλλασσομένους αποτελεί προτεραιότητα.²

Προφανώς, η εμπιστοσύνη, όπως και η δυσπιστία που θεωρείται το αντίθετό της, ξεδιπλώνεται και έχει νόημα εντός ορίων που τίθενται σε συγκεκριμένες καταστάσεις ή συνθήκες. Στις σύγχρονες κοινωνίες, είναι αδύνατον για μεμονωμένα άτομα να ελέγξουν τις διάφορες προϋποθέσεις της κοινωνικής ζωής, όπως γινόταν ή είχε επιχειρηθεί με έναν βαθμό επιτυχίας σε περισσότερο παραδοσιακά κοινωνικά πλαίσια. Συνεπώς, είμαστε αναγκασμένοι, όπως το έθεσε ο γερμανός κοινωνιολόγος Γκέοργκ Ζίμελ, να ακολουθήσουμε αυτές τις προϋποθέσεις «επί τη πίστει». Κι αυτή η κατάσταση υπενθυμίζει το πόσο συχνά στηριζόμαστε «στην πίστη για την τιμιότητα των άλλων» (Simmel, 1964: 313). Ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο σκέψης, ο βρετανός κοινωνιολόγος Άντονι Γκίντενς έχει δείξει πως η εμπιστοσύνη αποκτά ένα νέο εννοιολογικό περιεχόμενο, όπως και σημασία, στην παγκοσμιοποιημένη ύστερη νεωτερικότητα.³ Για τον Γκίντενς (σε συμφωνία με τον Λούμαν), η «εμπιστοσύνη αναφέρεται στην απόλυτη πίστη που έχουμε είτε απέναντι σε άτομα είτε απέναντι σε θεσμούς» (Giddens, 2001: 680).

Αυτό σημαίνει ότι η αίσθηση της εμπιστοσύνης μπορεί να επεκταθεί και να επαναδιαμορφωθεί σε μια διαδικασία κοινωνικής κατασκευής ως ένα πολιτισμικό εμπόδιο ή ως χειραφέτηση. Τότε, είναι δυνατόν να λειτουργήσει η εμπιστοσύνη στο μεσο- ή μακρο-κοινωνικό επίπεδο. Παρά ταύτα, επειδή οι άνθρωποι είναι, μεταξύ άλλων, χρησιμοθηρικά όντα, η εμπιστοσύνη έχει νόημα γι' αυτούς εάν η ωφελιμιστική διάσταση είναι, ή εμφανίζεται να είναι, ενεργή σε ένα προσωπικό επίπεδο. Κατ' αυτήν την έννοια, η εμπιστοσύνη στο μεσο- και μακρο-κοινωνικό επίπεδο είναι, όπως το έχει θέσει ο Ράσελ Χάρντιν (Hardin, 2000), ένα «ενθυλακωμένο συμφέρον» ("encapsulated interest"). Με αυτό

² Σχετικά, ο κορυφαίος Αμερικανός ανθρωπολόγος Κλίφορντ Γκχρτς εξετάζει μία αρχέγονη μορφή αγοράς, το παζάρι. Στο παζάρι τα προϊόντα που κυκλοφορούν συχνά είναι μοναδικά και αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί με ασφάλεια να υπολογιστεί η πραγματική αξία ή/και τα συστατικά ενός προϊόντος. Την αξία ενός προϊόντος συχνά δεν τη γνωρίζουν ούτε οι πωλητές οι οποίοι διαμεσολαβούν την πώλησή του· οπωσδήποτε δεν τη γνωρίζουν οι εν δυνάμει αγοραστές. Σε αυτές τις συνθήκες όπου απουσιάζει η γνώση της αξίας και ποιότητας ενός προϊόντος, υπεισέρχεται η εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συναλλασσομένους. Έχοντας κατά το παρελθόν επιτελέσει άλλες συναλλαγές, αμοιβαία γνωρίζονται, οπότε οι αγοραστές προτιμούν τους γνώριμους τους πωλητές. Αυτή η προτίμηση της συναλλαγής με το γνώριμο, αποτελεί τον τρόπο να λειανθούν/απλοποιηθούν τα προβλήματα αξιολόγησης και αποτίμησης του προϊόντος, με διάμεσο την εμπιστοσύνη. Αυτό το γεγονός, στις συνθήκες ανταγωνισμού μεταξύ των πωλητών, εξασφαλίζει («επί τη πίστει») ότι ο πωλητής θα προσφέρει στον αγοραστή την καλύτερη δυνατή τιμή. Με άλλα λόγια, ο αγοραστής εμπιστεύεται το πρόσωπο του γνώριμou του πωλητή ως εγγύηση ότι δεν θα εξαπατηθεί και ότι θα αποκτήσει σε καλή τιμή ένα χρήσιμο προϊόν –προφανώς ρόλο έχει και η άρρητη υπόσχεση για επανάληψη των αγοροπωλησιών στο μέλλον. Η διαπροσωπική εμπιστοσύνη μεταξύ των συναλλασσομένων αποτελεί εδώ την προϋπόθεση για την πραγματοποίηση οικονομικής συναλλαγής (βλ. σχετικά, Γκχρτς, 2006).

³ Κατά τη διατύπωση του Άντονι Γκίντενς, αυθεντίας σε θέματα παγκοσμιοποίησης, «η παγκοσμιοποίηση μπορεί να οριστεί ως η εντατικοποίηση των παγκόσμιων κοινωνικών σχέσεων που συνδέουν μακρινές τοπικότητες με τέτοιο τρόπο, ώστε τα τοπικά γεγονότα να συνδιαμορφώνονται από μακρινά συμβάντα και αντίστροφα» (Giddens, 2000: 64).

Ως προς τον όρο «νεωτερικότητα», έρχεται να υποκαταστήσει τον όρο «μοντέρνο» ή «σύγχρονο». Ευρύτατα νοείται ως ο εκσυγχρονισμός των βασικών και κύριων κοινωνικών θεσμών (Scott, αναφέρεται σε Κονιόρδος, 2009: 21). Ευρύτερα για την έννοια της νεωτερικότητας, βλ. ο.π.π.: 11-36).

εννοείται ότι ένας θα εμπιστευτεί αυτό ή εκείνο υπό την προϋπόθεση ότι είναι προς το δικό του συμφέρον. Η ατομιστική λειτουργικότητα της εμπιστοσύνης παραμένει και επενεργεί από την οπτική γωνία του εμπιστευόμενου ατόμου, ακόμα και σε συνθήκες στις οποίες πραγματοποιούνται αναφορές στη γενικευμένη εμπιστοσύνη.

Πλέον, είναι γεγονός ότι η συζήτηση και η έρευνα για την εμπιστοσύνη κυριαρχείται από τις εντυπώσεις και τις συνέπειες που δημιουργεί η εν γένει πτωτική της πορεία, όπως αυτή καταγράφεται στις σχετικές μετρήσεις. Παρότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα και από χρονική περίοδο σε περίοδο σε ό,τι αφορά τη διακύμανση της εμπιστοσύνης, μιλώντας γενικά, ιδίως η εμπιστοσύνη στους θεσμούς και στις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας έχει υποσκαφθεί στη συνείδηση των πολιτών. Τούτο σημαίνει ότι η πεποίθησή τους ότι οι θεσμοί θα ενεργήσουν αποτελεσματικά και δίκαια τηρώντας τις δημοκρατικές αξίες και ότι οι αρχές δεν θα αθετήσουν τις δεσμεύσεις τους είναι περιορισμένη και διαρκώς συρρικνούμενη.

Η εμπιστοσύνη διακρίνεται σε δύο κύριες διαστάσεις: την κοινωνική και την πολιτική, που συνδέονται μεταξύ τους καθώς η κοινωνική εμπιστοσύνη αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς (Uslaner, 2002): Όταν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών, είναι πιθανότερο αυτοί να θεωρήσουν ότι και οι πολιτικοί θεσμοί και δρώντες θα ενεργούν με τρόπο που αντανakλά τις συλλογικές προσδοκίες και τα κοινά συμφέροντα (Tsatsanis et al., in press).

Με τον όρο «κοινωνική εμπιστοσύνη» αναφερόμαστε στην απρόσωπη, γενικευμένη εμπιστοσύνη που εκφράζεται απέναντι σε άγνωστα άτομα. Εμφανίζεται ως μια προδιάθεση ανοικτότητας –μη καχυποψίας– στην αρχική επαφή με κατά τα λοιπά άγνωστα μεταξύ τους πρόσωπα, η οποία θεωρείται ότι διευκολύνει την κοινωνική ζωή. Μπορεί να ψηλαφηθεί (ή όχι) όταν τίθενται ερωτήματα, γενικά ή περισσότερο εστιασμένα, που άμεσα ή έμμεσα αγγίζουν το κοινωνικό πλαίσιο ή αλλιώς το πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων.

Από την άλλη πλευρά, η πολιτική εμπιστοσύνη, ιδίως σε έναν κόσμο γεμάτο αβεβαιότητες και ρίσκα, περιορίζει την ευαλωτότητα και αυξάνει τη διάθεση αποδοχής του κινδύνου όσον αφορά τις ενέργειες των θεσμών και τις αποφάσεις των παραγόντων της διακυβέρνησης (Norris, 2022· Hardin, 2002· Barber, 1983). Η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική και την πολιτική εμπιστοσύνη είναι δυναμική και αμφίδρομη: Ο τρόπος με τον οποίο οι πολίτες αξιολογούν την ποιότητα και αποτελεσματικότητα των πολιτικών θεσμών και δρώντων επηρεάζεται από το επίπεδο της κοινωνικής εμπιστοσύνης, την οποία με τη σειρά του δεν αφήνει ανεπηρέαστη ένα κλίμα εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας που επικρατεί (Rothstein & Stolle, 2008· Tsatsanis et al., in press). Η βιβλιογραφία και οι σχετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι

τα περισσότερα άτομα που εμπιστεύονται τους πολιτικούς θεσμούς τείνουν, επίσης, να δείχνουν εμπιστοσύνη προς τους συνανθρώπους τους, παρότι το αντίστροφο είναι πιο αβέβαιο, καθώς η κοινωνική εμπιστοσύνη δεν αποκλείεται να συνυπάρχει με την πολιτική δυσπιστία και καχυποψία (Tsatsanis et al., in press; Zmerli & Newton, 2008: 68).

Οι δύο αυτές διαστάσεις της εμπιστοσύνης –κοινωνική και πολιτική– αποτυπώνουν γενικές εκφράσεις της εμπιστοσύνης. Προκειμένου να μελετηθεί σε βάθος το φαινόμενο, θα χρειαστεί να διαμορφώσουμε πιο λεπτομερείς τυπολογίες που να επιτρέπουν μια μεγαλύτερη ερμηνευτική ακρίβεια του φαινομένου. Έτσι, σε ό,τι αφορά την κοινωνική εμπιστοσύνη, γίνεται η διάκριση μεταξύ της εξειδικευμένης (particularized) εμπιστοσύνης απέναντι σε πρόσωπα του στενού κοινωνικού περιγύρου και της γενικευμένης (generalized) εμπιστοσύνης σε αγνώστους και άτομα πέραν του στενού κοινωνικού περιγύρου (Uslaner, 2002). Αναφορικά με την πολιτική εμπιστοσύνη, η εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς (institutional trust) μπορεί να διακριθεί από την εμπιστοσύνη προς το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό σύστημα (systemic trust) (Easton, 1965; Norris, 1999). Συνήθως το τελευταίο είναι πιο ανθεκτικό στις διακυμάνσεις της εμπιστοσύνης σε σχέση με την εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς.

Εστιάζοντας στους πολιτικούς θεσμούς, η εμπιστοσύνη διακρίνεται σε εκείνη απέναντι στους αμιγώς πολιτικούς και διαιρετικούς (divisive) θεσμούς (κόμματα, κυβέρνηση, πολιτική ελίτ) και στους μη-διαιρετικούς (non-divisive) θεσμούς που θεωρούνται υπερχομματικοί και απευθύνονται στην κοινωνία ή και το έθνος συνολικά (αστυνομία, στρατός, Εκκλησία, δικαστήρια) (βλ. Newton & Norris, 2000). Στην υποκατηγορία των διαιρετικών πολιτικών θεσμών, η εμπιστοσύνη τείνει να είναι πιο ασταθής και εξαρτημένη από την πολιτική συγκυρία, ενώ στην υποκατηγορία των μη-διαιρετικών θεσμών, οι τελευταίοι απολαμβάνουν ευρύτερης αποδοχής και είναι –αφετηριακά τουλάχιστον– λιγότερο εκτεθειμένοι στην κριτική και τη δυσπιστία.

Μελετώντας την πολιτική εμπιστοσύνη χρειάζεται να διακρίνουμε ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα της διακυβέρνησης και θεσμικής οργάνωσης: το τοπικό/περιφερειακό, το εθνικό, το ευρωπαϊκό και το διεθνές/παγκόσμιο επίπεδο. Η εμπιστοσύνη διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα με το θεσμικό επίπεδο αναφοράς, καθώς οι πολίτες δεν αξιολογούν με τον ίδιο τρόπο τους θεσμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης, τα εθνικά πολιτικά όργανα, τους υπερεθνικούς θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ή τους διεθνείς οργανισμούς (Norris, 1999). Παράλληλα, η εθνική πολιτική δυναμική μπορεί να επηρεάσει το ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο όσον αφορά τη διάσταση της εμπιστοσύνης (Hooghe & Marks, 2005), ενώ η αύξηση της σημαντικότητας σε επίπεδο εξουσιών της ΕΕ έχει ενισχύσει την επιρροή της απέναντι στην εθνική και στην τοπική πολιτική αρένα, μεταβάλλοντας –ανάλογα με τη

διακύμανση στη σημαντικότητά τους– τις σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα της διακυβέρνησης.

Τέλος, ο πυρήνας της πολιτικής εμπιστοσύνης, που είναι η εμπιστοσύνη στους θεσμούς, επηρεάζεται από την απόδοσή τους. Όταν οι θεσμοί χαρακτηρίζονται από αποτελεσματικότητα και διαφάνεια, η εμπιστοσύνη τείνει να ενισχύεται. Αντίθετα, η εμπιστοσύνη διαβρώνεται όταν δυσλειτουργίες, αδιαφάνεια και αναποτελεσματικότητα συνοδεύουν τη λειτουργία των θεσμών (Rothstein & Stolle, 2008· Hooghe & Marien, 2013).

Στα μέρη που ακολουθούν, θα επιχειρηθεί –στο μέτρο του δυνατού– η διάκριση των διαφορετικών διαστάσεων και επιπέδων της εμπιστοσύνης, αξιοποιώντας τα δεδομένα των δύο τελευταίων κυμάτων της WVS. Ωστόσο, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η παραπάνω τυπολογία μπορεί μόνο μερικώς να λειτουργικοποιηθεί, καθώς τα διαθέσιμα δεδομένα δεν αποτυπώνουν το σύνολο των εννοιολογικών διαφοροποιήσεων που αναδεικνύονται στη θεωρητική συζήτηση και την εμπειρική μελέτη του φαινομένου.

Η εμπιστοσύνη στις εμπειρικές έρευνες – Συγκρισιμότητα

Μία από τις βασικές επιδιώξεις της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών (WVS), όπως και της ελληνικής της εκδοχής στην οποία γίνεται εδώ αναφορά, είναι να καταγραφεί η κατεύθυνση της εξέλιξης της εμπιστοσύνης, όπως αυτή αποτυπώνεται στις απαντήσεις των ερωτώμενων σε σχετικά ερωτήματα. Η έμφαση αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι η εμπιστοσύνη θεωρείται μια θεμελιώδης ποιότητα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, που επιδρά στη διαμόρφωση των σχέσεων, διευκολύνοντας ή, αντίθετα, δυσχεραίνοντας την κοινωνική διαβίωση και την πολιτική διαδικασία.

Στις μετρήσεις των δύο τελευταίων κυμάτων της WVS (του πρόσφατου όγδοου και του προηγμένου έβδομου, του 2017), η εμπιστοσύνη αντιμετωπίζεται ως μεταβλητή που αξίζει να καταγραφεί αυτοτελώς, καθώς αντανακλά τις διαθέσεις των ερωτώμενων αναφορικά με ποικίλες μορφές κοινωνικής διάδρασης. Έτσι, καταγράφεται και ως έννοια που μπορεί να τεθεί ρητά ως ερώτημα, επιδεχόμενη ποσοτικής μέτρησης. Επίσης, λειτουργεί ως πληρεξούσιος έννοια ή έννοια διαμεσολάβησης (proxy) μίας συγκεκριμένης προσέγγισης της έννοιας του «κοινωνικού κεφαλαίου», το οποίο δεν μπορεί να τεθεί απευθείας ως ερώτημα.

Η διαχρονική εξέταση της εμπιστοσύνης προϋποθέτει ότι οι εξεταζόμενες πληροφορίες είναι συγκρίσιμες και βασίζονται σε ομοιογενείς μετρήσεις. Προς τούτο χρειάζεται να διασφαλιστεί ότι δεν προχωράμε σε συγκρίσεις ανόμοιων οντοτήτων, κατηγοριών ή δεδομένων. Η προϋπόθεση αυτή ισχύει στον βαθμό που, κατ' ελάχιστον, υφίσταται λειτουργική ισοδυναμία των συγκρινόμενων ερωτήσεων, οι χρησιμοποιούμενοι όροι διακρίνονται από τη μεταξύ τους εννοιολογική ανταποκρισιμότητα, η μεθοδολογία επιλογής και λήψης των δειγμάτων είναι τέτοια που εξασφαλίζει την αντιπροσωπευτικότητα, ενώ η στάθμιση των διαφορετικών αποτελεσμάτων είναι ταυτόσημη.⁴ Οι προϋποθέσεις αυτές θεωρούμε ότι πληρούνται σε σχέση με ορισμένα πολύ συγκεκριμένα ζητήματα, τα οποία θα παρουσιαστούν στη συνέχεια, καθιστώντας δυνατή τη συγκριτική ανάλυση. Ωστόσο, δεν υπάρχουν για

⁴ Αυτά προσδιορίζονται επαρκώς στις μεθοδολογικές προϋποθέσεις της καθεμίας από τις εξεταζόμενες έρευνες μεγάλης κλίμακας (WVS και EVS), οι οποίες είναι διαθέσιμες στις αντίστοιχες ιστοσελίδες (<https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> και <https://europeanvaluesstudy.eu/>).

όλα τα εξεταζόμενα ερωτήματα ή θεματικές, γεγονός που περιορίζει το εύρος των συγκρίσεων που μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσα στο προαναφερθέν πλαίσιο.

«Εμπιστοσύνη σε ανθρώπους» ή γενικευμένη εμπιστοσύνη

Η πρώτη διάσταση της εμπιστοσύνης που εξετάζεται εδώ αφορά τη γενικευμένη ή αλλιώς απρόσωπη εμπιστοσύνη. Η ύπαρξή της θεωρείται δηλωτική του σύγχρονου ή, αλλιώς διατυπωμένο, του νεωτερικού τρόπου και πλαισίου αναφοράς. Αυτού του είδους η εμπιστοσύνη έχει θεωρηθεί ως ο κατεξοχήν παράγοντας υπόβαθρου, καθώς η παρουσία της επιτρέπει και συμβάλλει στην καλλιέργεια και ανάπτυξη των κοινών δράσεων. Αυτές οι κοινές δράσεις, οι οποίες συνηθέστατα λαμβάνουν δικτυακή μορφή, (μπορεί να) συμβάλλουν στη δημιουργία μιας κουλτούρας συναίνεσης και κοινής προσπάθειας.⁵

Για να διαπιστωθεί ή/και να μετρηθεί η ύπαρξη εμπιστοσύνης απέναντι σε άγνωστους άλλους, ή η επιφυλακτικότητα απέναντί τους, έχουν διαμορφωθεί συγκεκριμένες ερωτήσεις, οι οποίες και τίθενται σε διάφορες εμπειρικές διερευνήσεις της εμπιστοσύνης.

Η κλασική ερώτηση για την αποτύπωση της γενικής ή απρόσωπης εμπιστοσύνης, η οποία τέθηκε για πρώτη φορά το 1952 (Κονιόρδος, 2010: 117-118), είναι η εξής διλημματικού τύπου ερώτηση, όπως διατυπώθηκε στο ερωτηματολόγιο των WVS-8 και WVS-7: «Γενικά μιλώντας, θα λέγατε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης, ή ότι πρέπει να είναι κανείς ιδιαίτερα προσεκτικός/ή στις συναλλαγές με τους ανθρώπους;».

Η συγκεκριμένη ερώτηση αποτελεί επιπλέον την αφητηριακή ερώτηση για τη διερεύνηση της διάστασης της κοινωνικής εμπιστοσύνης, εφόσον αντανάκλα τη γενικότερη προδιάθεση των πολιτών να αποδίδουν εμπιστοσύνη σε άτομα πέρα από τον στενό κύκλο συγγενών και φίλων (Tsatsanis et al., in press). Η ίδια ερώτηση έχει τεθεί στο πλαίσιο σειράς μεγάλων συγκριτικών ερευνών, στις οποίες περιλαμβάνεται και η Ελλάδα, γεγονός που επιτρέπει την παραγωγή συγκρίσιμων και μετρήσιμων αποτελεσμάτων σε εθνικό, διακρατικό

⁵ Έχει υποστηριχθεί ότι έχουν απότοκο την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη. Μάλιστα, όπως επισημάνθηκε, αν ληφθεί υπόψη η σημασία που αυτές οι κοινές δράσεις έχουν για το κοινωνικό κεφάλαιο, κατά την ειδική σημασία που έχει για τον Ρόμπερτ Ντ. Πάτναμ (Putnam, 1993), μπορεί να αποτελέσουν –μέσω αυτού– προϋπόθεση της ανάπτυξης.

και διαχρονικό (cross-temporal) πλαίσιο. Συγκεκριμένα, η ερώτηση αυτή, πέραν της WVS-8 και της WVS-7, έχει τεθεί και στις EVS-4 και EVS-3.^{6,7}

Η «εμπιστοσύνη σε ανθρώπους», δηλαδή η γενική και απρόσωπη εμπιστοσύνη, εξετάζεται εδώ με αναφορά σε τέσσερις μετρήσεις με χρονική απόσταση εννέα ετών μεταξύ των δύο πρώτων (έρευνες EVS) και επτά ετών μεταξύ των δύο χρονικά τελευταίων (έρευνες WVS) – σχετικά δεδομένα εμφανίζονται στον παρακάτω **Πίνακα 1**. Ειδικότερα, συγκρινόμενες οι μετρήσεις για το 1999 και το 2008/2009, εμφανίζουν μια ανεπαίσθητη διαφοροποίηση. Όταν, όμως, συγκριθούν τα σχετικά αποτελέσματα της έρευνας του 2008/9 και με αυτά του 2017 και στη συνέχεια με την πλέον πρόσφατη του 2025, παρατηρείται μια ραγδαία ή ακόμα και δραματική επιδείνωση της γενικής εμπιστοσύνης στις τελευταίες μετρήσεις. Πραγματικά, από 20,9% το 1999 και 20,7% το 2008/9 που ήταν οι θετικές αξιολογήσεις, αυτές περιορίστηκαν στο 8,4% το 2017, ενώ σημείωσαν μια σχετική άνοδο το 2025, με 14,2%. Η αρχική μεταβολή, μείωση –ανάμεσα στο 2008/9 και το 2017–, σαφώς είναι αξιοσημείωτη όσο και σημαντική. Μπορεί δε να αποδοθεί στις σοβαρές οικονομικές δυσκολίες που έφερε στην ελληνική κοινωνία η βαθιά και παρατεταμένη οικονομική κρίση της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα (Algan, Cahuc & Sangnier, 2016). Η κρίση αυτή δεν επηρέασε μόνο την οικονομική, αλλά και την κοινωνική ζωή, ξεθεμελιώνοντας την ήδη εύθραυστη γενικευμένη εμπιστοσύνη, που σε κοινωνίες όπου το παραδοσιακό στοιχείο παραμένει ισχυρό, όπως η ελληνική, στηρίζεται περισσότερο σε διαπροσωπικούς δεσμούς και λιγότερο σε ανώνυμες σχέσεις εμπιστοσύνης.

Αντίστροφα, οι αρνητικές αξιολογήσεις, που δείχνουν θεαματική αύξηση της επιφυλακτικότητας από 74,8% το 2008/9, εκτινάσσονται στο 90,6% το 2017, αύξηση κατά 15,8 ποσοστιαίες μονάδες (π.μ.), αν και μειώνεται η επιφυλακτικότητα απέναντι σε άγνωστους τρίτους κατά 6,7 π.μ. το 2025. Αντίστοιχα, εμφανίζεται μια αύξηση της γενικευμένης εμπιστοσύνης κατά περίπου 6 π.μ.

⁶ Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης στις έρευνες EVS-4, 2008/9 (E62) και EVS-3, 1999 (E66) έχει ως εξής: «Γενικά μιλώντας, θα λέγατε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης, ή ότι πρέπει να είναι κανείς ιδιαίτερα προσεκτικός/ή στις συναλλαγές με τους ανθρώπους;».

⁷ Οι έρευνες αυτές ως προς το ελληνικό τους σκέλος διεξήχθησαν, αντίστοιχα, τα έτη 2017, 2008 και 1999. Επίσης, η ερώτηση τέθηκε με παραπλήσια διατύπωση και στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα – EKE (European Social Survey – ESS), ορισμένα κύματα της οποίας διεξήχθησαν και στην Ελλάδα από το ΕΚΚΕ, κυρίως κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα [οι ESS-1 (2003), ESS-2 (2005), ESS-4 (2009), ESS-5 (2011), αλλά και αργότερα οι ESS-10 (2020) και ESS-11 (2023)]. Η ερώτηση που τέθηκε στις διερευνήσεις της ESS που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα, είναι η εξής: «[...] μπορούμε να έχουμε εμπιστοσύνη στους περισσότερους ανθρώπους, ή [...] πρέπει να είμαστε πάντα επιφυλακτικοί στις σχέσεις μας με τους ανθρώπους;» (αναφέρεται σε Τσίγκανου, 2010: 28- Παπλιάκου κ.ά., 2011: 221). Εμφανώς, ως προς το περιεχόμενο και το είδος ερωτήματος, αποτελεί παρόμοια και ταυτόσημη ερώτηση με εκείνη για τη γενική εμπιστοσύνη (εμπιστοσύνη σε ανθρώπους) των WVS-8 & WVS-7 και των EVS-4 & EVS-3, που αναφέρεται παραπάνω, χωρίς όμως να αποτελεί, ως προς τη διατύπωση, την ίδια επακριβώς ερώτηση. Επίσης, η επεξεργασία των αποτελεσμάτων είναι σε διαφορετική μορφή, δηλαδή καταγράφηκε σε ενδεκαβάθμια κλίμακα και όχι απλώς διαζευκτικά. Πάντως, προκύπτει μεγαλύτερος βαθμός επιφύλαξης των Ελληνίδων/ήνων από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, σε βαθμό τέτοιο ώστε να έχει ήδη διαπιστωθεί η ύπαρξη μιας διακριτής ρωγμής κοινωνικής δυσπιστίας ως χαρακτηριστικό στοιχείο της ελληνικής κοινωνίας (βλ. Τσίγκανου, 2010: 12).

το 2025 (σε σχέση με το 2017). Στην τελευταία καταμέτρηση του 2025 δεν εμφανίζεται επανάκαμψη στις τιμές των ετών 1999 και 2008/9. Έτσι, είναι σαφές ότι το έλλειμμα γενικευμένης εμπιστοσύνης παραμένει σημαντικά υψηλότερο σε σύγκριση με τα επίπεδα της περιόδου προ κρίσης. Αν και η καχυποψία και επιφυλακτικότητα απέναντι στους άλλους επιβαρύνεται από τις συνθήκες της οικονομικής κρίσης, δείχνει, όμως, να συνιστά μια διαρθρωτική αδυναμία της κοινωνίας που υπάρχει πριν από την κρίση και επιμένει και μετά το πέρας της (Uslaner, 2010). Εξάλλου, αυτό μπορεί, ως υπόθεση, να αποδοθεί συνδυαστικά στην αναταραχή της πανδημίας της COVID-19, που προκάλεσε νέες διαιρέσεις, όπως είναι αυτή μεταξύ εμβολιασμένων και μη, όσο και στη μονιμότητα των επιπτώσεων του μεταναστευτικού φαινομένου, με την παρουσία των πολύπλευρα μη ενταγμένων ξένων, ως στοιχείο της καθημερινότητας. Επίσης, μπορεί να υποδηλώνει έναν μερικό περιορισμό της επήρειας του παραδοσιακού στοιχείου.

Πίνακας 1. Εμπιστοσύνη στους άλλους ανθρώπους (WVS-8, 2025· WVS-7, 2017· EVS-4, 2008/9 και EVS-3, 1999) (%)

	WVS-8, 2025 (E43)	WVS-7, 2017 (E57)	EVS-4, 2008/9 (E62)*	EVS-3, 1999 (E66)*
Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης	14,2	8,4	20,7	20,9
Πρέπει να είναι κανείς ιδιαίτερα προσεκτικός/ή	83,9	90,6	74,8	79,1
Δεν γνωρίζω	1,9	0,8	2,3	-
Μη απάντηση/Άρνηση	0	0,1	2,3	-
Σύνολο	100	100	100	100

* Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης στις έρευνες EVS-4, 2008/9 (E62), EVS-3, 1999 (E66) έχει ως εξής: «Γενικά μιλώντας, θα λέγατε ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι άξιοι εμπιστοσύνης, ή ότι πρέπει να είναι κανείς ιδιαίτερα προσεκτικός/ή στις συναλλαγές με τους ανθρώπους».

Σημείωση: «Εxx» = κωδικός ερώτησης

Πηγές: WVS-8 Greece (N = 1.200), WVS-7 Greece (N = 1.200), EVS-4 Greece (N = 1.500), EVS-3 Greece (N = 997).

Εμπιστοσύνη σε διαφορετικές ομάδες

Αναφορικά με την έκφραση εμπιστοσύνης απέναντι σε άλλες διακριτές κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες (βλ. **Πίνακες 2α** και **2β**), τα στοιχεία από τη WVS-8 δείχνουν ότι η εμπιστοσύνη απέναντι στην οικογένεια παραμένει ιδιαίτερα υψηλή (67,5% εκφράζουν «πλήρη» και 27% «αρκετή» εμπιστοσύνη), αθροίζοντας στο 94,6%. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό είναι χαμηλότερο από το άθροισμα της σχεδόν απόλυτης (99,5%) εμπιστοσύνης στην οικογένεια που καταγράφηκε στο προηγούμενο κύμα της WVS. Ενώ το άθροισμα τιμών «πλήρους» και «αρκετής» εμπιστοσύνης παραμένει σχεδόν το ίδιο, αποτυπώνεται μετατόπιση στο εσωτερικό της κλίμακας από την «πλήρη» στην «αρκετή» εμπιστοσύνη, καθώς όσοι εμπιστεύονται πλήρως την οικογένεια το 2025 είναι κατά 24 π.μ. λιγότεροι από το αντίστοιχο ποσοστό το 2017. Παρά το γεγονός ότι η οικογένεια εξακολουθεί να αποτελεί τον πιο ισχυρό πυρήνα εμπιστοσύνης στην ελληνική κοινωνία, η αισθητή μείωση του ποσοστού της «πλήρους εμπιστοσύνης» ενδέχεται να υποδηλώνει μια μετατόπιση όσον αφορά τον κεντρικό ρόλο της ως θεμελιώδους σημείου αναφοράς ή ακόμη και μια υπόσκαψη της ίδιας της βάσης της εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι η οικογένεια και η εμπιστοσύνη σε αυτήν λειτουργούν ως υποκατάστατο της γενικευμένης δυσπιστίας και παράγοντας ισορροπίας.

Το άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει από τα σχετικά αποτελέσματα είναι ότι η απόδοση εμπιστοσύνης αφορά σε πρόσωπα γνώριμα σε προσωπική βάση παρά σε γενικές ιδιότητες που αυτά τυχόν έχουν, παρότι ορισμένες από τις τελευταίες θα μπορούσαν –εμμέσως– να θεωρηθούν ότι αποτελούν καλές ενδείξεις για την υπόσταση ενός προσώπου (λ.χ. λόγω της θρησκευτικής της/του σχέσης) και κατ' επέκταση κατάλληλες για την απόδοση εμπιστοσύνης προς αυτό.

Πίνακας 2α. Εμπιστοσύνη σε διαφορετικές ομάδες (WVS-8, 2025) (%)

		Εμπιστεύομαι πλήρως	Εμπιστεύομαι αρκετά	Εμπιστεύομαι λίγο	Δεν εμπιστεύομαι καθόλου
E44	Την οικογένειά μου	67,5	27	4,1	0,9
E45	Τη γειτονιά μου	4,9	41,7	40,4	12,1
E46	Ανθρώπους που γνωρίζω προσωπικά	16,6	56,1	23,2	3,5
E47	Ανθρώπους που συναντώ πρώτη φορά	2,2	7,5	44,5	44,8
E48	Ανθρώπους άλλης θρησκείας	2,7	20,6	40,7	28,4
E49	Ανθρώπους άλλης εθνικότητας	3,5	20,2	42,4	28

Σημείωση 1: Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης έχει ως εξής: «Θα ήθελα να σας ρωτήσω πόσο εμπιστεύεστε ανθρώπους από τις παρακάτω διαφορετικές ομάδες».

Σημείωση 2: «Εxx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece (N = 1.200)

Πίνακας 2β. Εμπιστοσύνη σε διαφορετικές ομάδες (WVS-7, 2017) (%)

		Εμπιστεύομαι πλήρως	Εμπιστεύομαι αρκετά	Εμπιστεύομαι λίγο	Δεν εμπιστεύομαι καθόλου
E58	Την οικογένειά μου	91,5	8	0,3	0,1
E59	Τη γειτονιά μου	15,5	46	30,8	7,3
E60	Ανθρώπους που γνωρίζω προσωπικά	25	57,6	14,7	2,3
E61	Ανθρώπους που συναντώ πρώτη φορά	0,3	9,4	49,8	39,5
E62	Ανθρώπους άλλης θρησκείας	1,6	19,1	46	29,1
E63	Ανθρώπους άλλης εθνικότητας	1,8	18,6	47,1	29,7

Σημείωση 1: Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης έχει ως εξής: «Θα ήθελα να σας ρωτήσω πόσο εμπιστεύεστε ανθρώπους από τις παρακάτω διαφορετικές ομάδες».

Σημείωση 2: «Εxx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-7 Greece (N = 1.200)

Γειτνίαση – Ποιους δεν θέλουν (δεν εμπιστεύονται) για γείτονες

Σε μια σειρά ερωτημάτων που αφορούν το άμεσο περιβάλλον της γειτνίασης επιχειρείται να εκμαιευτεί η στάση των προσώπων που απαρτίζουν το δείγμα της έρευνας σε ένα ζήτημα που τους αφορά άμεσα. Δηλαδή, κατά πόσο αποδέχονται ή μη να έχουν για γείτονες άτομα από μια σειρά μειονοτικών κοινωνικών ομάδων, των οποίων η παρουσία ή η συμπεριφορά έχει αποτελέσει αντικείμενο διαφοροποίησης ή και διάκρισης. Είναι ενδιαφέρον ότι όλες οι μειονοτικές κατηγορίες μπορεί να είναι ή να μην είναι αποδεκτές, αλλά σε κάθε περίπτωση δεν αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερα απορριπτικό τρόπο. Διαχρονικά, εμφανίζεται σταθερά μια σαφής μείωση στις σχετικές αναφορές των δεδομένων ως προς το ποιοι δεν είναι επιθυμητοί ως γείτονες ανάμεσα στο 2025 (WVS-8) και το 2017 (WVS-7) (βλ. **Πίνακες 3α** και **3β**). Εξαίρεση αποτελούν οι μνείες για την κατηγορία των «μεταναστών/ξένων εργατών» όπου τα καταγεγραμμένα δεδομένα εμφανίζουν μια σταθερότητα. Βέβαια, ο περιορισμός των σχετικών αναφορών δεν σημαίνει και ουσιαστική αποδοχή των μειονοτικών ομάδων. Είναι πιθανόν να αφορά απλά μια πραγματιστική αποδοχή καταστάσεων, όπως είναι η παρουσία ξένων, η οποία θεωρείται ότι είναι έξω από τον έλεγχο των αυτοχθόνων κατοίκων. Σχετικά, τον εικαζόμενο πραγματισμό ίσως να εκφράζει η αύξηση από 0,5-1,1% περίπου των αποκρίσεων «δεν γνωρίζω» και των «μη απαντήσεων» του 2017 σε 5% σωρευτικά το 2025.

Πίνακας 3α. Ομάδες πληθυσμού που δεν θα ήθελαν για γείτονες (WVS-8, 2025) (%)

		Αναφέρθηκε	Δεν αναφέρθηκε	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E18	Άτομα άλλης φυλής	22,6	72,4	4,2	0,8	100
E19	Μετανάστες/ξένους εργάτες	28,7	66,3	4,2	0,8	100
E20	Ομοφυλόφιλους	19,2	75,7	4,2	0,8	100
E21	Άτομα διαφορετικής θρησκείας	14,5	80,5	4,2	0,8	100
E22	Άτομα που μιλούν διαφορετική γλώσσα	7	87,9	4,2	0,8	100

Σημείωση 1: Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης έχει ως εξής: «Σ' αυτόν τον κατάλογο υπάρχουν διαφορετικές ομάδες ανθρώπων. Ποιους από αυτούς δεν θα θέλατε για γείτονες;».

Σημείωση 2: «Εκx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece (N = 1.200)

Πίνακας 3β. Ομάδες πληθυσμού που δεν θα ήθελαν για γείτονες (WVS-7, 2017) (%)

		Αναφέρθηκε	Δεν αναφέρθηκε	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E19	Άτομα άλλης φυλής	24,4	74,9	0,4	0,3	100
E21	Μετανάστες/ξένους εργάτες	25,7	73,6	0,2	0,5	100
E22	Ομοφυλόφιλους	33,3	65,6	0,8	0,3	100
E23	Άτομα διαφορετικής θρησκείας	21,6	77,9	0,2	0,3	100
E26	Άτομα που μιλούν διαφορετική γλώσσα	13,5	86	0,2	0,3	100

Σημείωση 1: Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης έχει ως εξής: «Σ' αυτόν τον κατάλογο υπάρχουν διαφορετικές ομάδες ανθρώπων. Ποιους από αυτούς δεν θα θέλατε για γείτονες;».

Σημείωση 2: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-7 Greece (N = 1.200)

Εμπιστοσύνη σε μη-διαιρετικούς εθνικούς θεσμούς

Ως προς την εμπιστοσύνη σε μη-διαιρετικούς εθνικούς θεσμούς, οι οποίοι διακρίνονται από συγκεκριμένες λειτουργίες, η πρώτη επιλογή (αφορά τον υψηλότερο βαθμό εμπιστοσύνης – «πολύ») αποδίδεται στις ένοπλες δυνάμεις, τόσο στην πρόσφατη έρευνα (WVS-8) όσο και στην προηγούμενη (WVS-7). Η δεύτερη τη τάξει επιλογή εμπιστοσύνης («αρκετά») επίσης είναι υψηλότερη αναφορικά με τις ένοπλες δυνάμεις τόσο το 2025 όσο και το 2017. Ωστόσο, εμφανίζεται μια συνολική μείωση της απόδοσης εμπιστοσύνης στις ένοπλες δυνάμεις κατά 7 π.μ. περίπου στην τελευταία μέτρηση έναντι της προηγούμενης (βλ. **Πίνακες 4α** και **4β**).

Η Εκκλησία παραμένει ένα θεσμός που διαχρονικά ελκύει την εμπιστοσύνη, παρόλο που στην πρόσφατη μέτρηση φαίνεται να έχει απώλεια 7 μονάδων σε σχέση με την προηγούμενη, αναφορικά με τον υψηλότερο βαθμό εμπιστοσύνης – «πολύ».

Παρόμοια εικόνα εμφανίζεται εάν δει κανείς τα αθροισμένα απαντητικά δεδομένα των επιλογών «πολύ» και «αρκετά» για τους υπόλοιπους θεσμούς. Έτσι, η αστυνομία συγκεντρώνει το 49,5% ως προς την απόδοση εμπιστοσύνης στις μετρήσεις της WVS-8, έναντι 70,7% στη WVS-7, ενώ τα δικαστήρια συγκεντρώνουν εμπιστοσύνη κατά 46,5% το 2025, έναντι 59,1% το 2017 (βλ. **Πίνακες 4α** και **4β**).

Συνεπώς, εμπιστοσύνη αποδίδεται αλλά με επιφυλάξεις –και με πτωτική φορά– κυρίως προς θεσμούς που, με εξαιρέσεις, δεν έχουν ιδιαίτερα τρωθεί κατά την περασμένη οκταετία, μια περίοδο πολλαπλών κρίσεων (οικονομική, COVID-19, μεταναστευτική, τραγωδία Τεμπών), δηλ. θεσμούς που με διαφορετικό τρόπο θεωρούνται καταφύγια απέναντι στην αποδιοργάνωση που οι κρίσεις έχουν φέρει. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εμπιστοσύνη προς τα εργατικά σωματεία, η οποία, αν και είναι αμελητέα ως προς τον υψηλότερο βαθμό εμπιστοσύνης («πολύ»), εμφανίζεται να αντλεί το 30% περίπου της επιλογής δεύτερης τάξης («αρκετά») κατά την πιο πρόσφατη μέτρηση του 2025.

Στον αντίποδα, τη χαμηλότερη εμπιστοσύνη προσελκύουν θεσμοί και εξειδικευμένες υπηρεσίες που θεωρούνται ιδιαιτέρως ένοχοι και/ή φαύλοι

(αθροιστικά οι επιλογές «όχι ιδιαίτερα» και «καθόλου»). Έτσι, οι οργανισμοί που απωθούν την εμπιστοσύνη είναι σε φθίνουσα σειρά, η τηλεόραση 75,1% το 2025 έναντι 85,2% το 2017, και ο Τύπος 71,5% στη WVS-8 έναντι 85,3% τη WVS-7 (βλ. Πίνακες 4α και 4β).

Συνολικά, φαίνεται να υπάρχει μια σαφής τάση ελάττωσης της απόδοσης εμπιστοσύνης σε μια σειρά από θεσμούς (ένοπλες δυνάμεις, Εκκλησία, αστυνομία, δικαστήρια), ενώ θεσμοί που θεωρούνταν αμφίβολης αξιοπιστίας, παραμένουν μεν αναξιόπιστοι στις μετρήσεις της WVS-8, αλλά λιγότερο από ό,τι στις μετρήσεις της WVS-7.

Πίνακας 4α. Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς θεσμούς (WVS-8, 2025) (%)

		Πολύ	Αρκετά	Όχι ιδιαίτερα	Καθόλου	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E50	Εκκλησία	21,1	35	29,5	13,1	1,1	0,2	100
E51	Ένοπλες δυνάμεις	28	44,9	18,6	6,9	1,4	0,1	100
E52	Τύπος	5	22,3	41,1	30,4	1,1	-	100
E53	Τηλεόραση	5,6	18,6	41,1	34	0,7	-	100
E56	Εργατικά συνδικάτα	3,8	30,1	39,5	22,9	3,6	0,1	100
E57	Αστυνομία	13	36,5	31,5	18,4	0,6	-	100
E58	Δικαστήρια	12,8	33,7	33,1	19,3	1	-	100

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece (N = 1.200)

Πίνακας 4β. Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς θεσμούς (WVS-7, 2017) (%)

		Πολύ	Αρκετά	Όχι ιδιαίτερα	Καθόλου	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση / Άρνηση	Σύνολο
E64	Εκκλησία	28,1	37,3	23,9	10,2	0,3	0,2	100
E65	Ένοπλες δυνάμεις	30,6	49,6	13,8	4,5	1,2	0,2	100
E66	Τύπος	0,6	13,1	55	30,3	0,5	0,6	100
E67	Τηλεόραση	1	13,1	48,8	36,4	0,4	0,3	100
E68	Εργατικά συνδικάτα	1,3	16,4	41,8	32,6	6,6	1,2	100
E69	Αστυνομία	19,9	50,8	22,6	6,2	0,2	0,3	100
E70	Δικαστήρια	10,8	48,3	29,4	9,9	1	0,6	100

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-7 (Greece N = 1.200)

Εμπιστοσύνη σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς

Στο εθνικό επίπεδο, η εμπιστοσύνη προς τα πολιτικά κόμματα παραμένει χαμηλή –το άθροισμα «πολύ» και «αρκετά» είναι 20,1%– και εξακολουθεί να βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα από την αντίστοιχη έκφραση εμπιστοσύνης σε κυβέρνηση (27,9%) και κοινοβούλιο (29,3%). Σε σύγκριση με τους εθνικούς πολιτικούς θεσμούς, ωστόσο, οι υπερεθνικοί οργανισμοί τυγχάνουν σχετικά υψηλότερης εμπιστοσύνης, με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) να αποτελεί τη μοναδική περίπτωση θεσμού, από τους εμφανιζόμενους στον ακόλουθο **Πίνακα 5α**, καθαρής θετικής («πολύ» και «αρκετά») εμπιστοσύνης (50,9%).

Η ΕΕ παραμένει ο ισχυρότερος σε θετικές γνώμες μη εθνικός θεσμός σημειώνοντας, μάλιστα, σημαντική άνοδο (+25,1 π.μ.) όσον αφορά την έκφραση υψηλής («πολύ» και «αρκετά») εμπιστοσύνης από το έβδομο στο όγδοο κύμα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών. Το γεγονός αυτό μπορεί να σχετίζεται με τη συνειδητοποίηση της ωφέλειας που η συμμετοχή στην ΕΕ επιφέρει, αλλά και με την υπέρβαση της οικονομικής κρίσης, στη διάρκεια της οποίας αυξήθηκαν τα «παράπονα» (grievances) απέναντι στην ΕΕ και κλονίστηκε σημαντικά η εμπιστοσύνη σε αυτήν.

Παρά ταύτα, ακόμη και για τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), η εμπιστοσύνη («πολύ» και «αρκετά») κινήθηκε μεν ανοδικά, συγκριτικά με το προηγούμενο κύμα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών, διατηρείται όμως σε μέτρια επίπεδα (35,3%). Σε ό,τι αφορά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), τα συνολικά επίπεδα εμπιστοσύνης παραμένουν ουσιαστικά σταθερά σε σχέση με την προηγούμενη μέτρηση. Ωστόσο, στην WVS-8 παρατηρείται ενίσχυση της ισχυρής («πολύ») εμπιστοσύνης, η οποία μάλιστα καταγράφεται σε υψηλότερο ποσοστό, σε σύγκριση με το αντίστοιχο επίπεδο εμπιστοσύνης προς τους άλλους θεσμούς – εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς (**Πίνακας 5α**). Η ενίσχυση αυτή πιθανόν να συνδέεται με τον ισχυρό ρόλο του ΠΟΥ κατά την περίοδο της πανδημίας και την ενίσχυση του επιπέδου θεσμικής αξιοπιστίας απέναντί του κατά τη συγκεκριμένη περίοδο.

Πίνακας 5α. Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς (WVS-8, 2025) (%)

		Πολύ	Αρκετά	Όχι ιδιαίτερα	Καθόλου	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E69	Κυβέρνηση	5,2	22,7	32,6	38,8	0,6	0	100
E70	Πολιτικά κόμματα	2,5	17,6	43,9	35,3	0,7	0	100
E71	Κοινοβούλιο	6,1	23,2	38,9	30,6	1,2	0	100
E79	ΕΕ	10,6	40,3	32,4	15,8	0,9	0	100
E80	Ηνωμένα Έθνη	7,1	28,2	37,9	22,7	3,7	0,3	100
E81	NATO	6,1	24,6	37,3	29,8	2,2	0	100
E84	ΠΟΥ	11,5	35,8	29,9	20	2,8	0	100

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece (N = 1.200)

Πίνακας 5β. Βαθμός εμπιστοσύνης σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς (WVS-7, 2017) (%)

		Πολύ	Αρκετά	Όχι ιδιαίτερα	Καθόλου	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E71	Κυβέρνηση	1,2	11,7	37,4	47,9	1,4	0,3	100
E72	Πολιτικά κόμματα	0,4	6,8	41,4	49,5	1,3	0,6	100
E73	Κοινοβούλιο	0,5	13,7	40,7	43,3	1,1	0,7	100
E82	ΕΕ	2,2	23,6	42,7	30,4	1	0,2	100
E83	Ηνωμένα Έθνη	2,8	27	42,4	23,2	4	0,6	100
E86	NATO	1,6	20,7	41,7	29,6	5,8	0,6	100
E88	ΠΟΥ	4,8	42,7	27,8	13	11,5	0,3	100

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-7 Greece (N = 1.200)

Εστιάζοντας συστηματικότερα στην εμπιστοσύνη σε εθνικούς, υπερεθνικούς και διεθνείς θεσμούς, με βάση τα δεδομένα των δύο τελευταίων κυμάτων της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών, διαπιστώνουμε ότι στους εθνικούς θεσμούς η υψηλή («πολύ» και «αρκετά») εμπιστοσύνη ήταν και παραμένει χαμηλότερη, συγκριτικά με θεσμούς όπως η ΕΕ, ο ΟΗΕ, το NATO και ο ΠΟΥ. Οι τελευταίοι εμφανίζουν μάλιστα μια εντονότερη ανοδική μεταβολή η οποία είναι περισσότερο εμφανής σε σύγκριση με την αντίστοιχη μεταβολή που παρατηρείται στους εθνικούς πολιτικούς θεσμούς. Συμπερασματικά, αξίζει να υπογραμμιστεί η οριζόντια ενίσχυση της ισχυρής («πολύ») εμπιστοσύνης, καθώς και η σημαντική μείωση της απουσίας («καθόλου») εμπιστοσύνης σε πολλούς θεσμούς στην WVS-8. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει μια ποιοτική –και όχι μόνο ποσοτική– μετατόπιση στη διάσταση της πολιτικής εμπιστοσύνης, παρότι δεν γνωρίζουμε αν αντανακλά μια βραχυπρόθεσμη ή μονιμότερη μεταβολή.

Ενδιαφέρον για την πολιτική και εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς

Λάβαμε υπόψη μας το ενδιαφέρον των ερωτωμένων για την πολιτική και την κατανομή των απαντήσεων, όπως εμφανίζονται στο πλαίσιο των δύο τελευταίων κυμάτων της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών. Το ενδιαφέρον για την πολιτική εμφανίζει σημαντική βελτίωση το 2025, καθώς προστίθενται 21,5 π.μ. στην υψηλή («πολύ» και «αρκετά») εμπιστοσύνη, ενώ η χαμηλή («καθόλου» και «λίγο») εμπιστοσύνη περιορίζεται κατά 22,6 ποσοστιαίες μονάδες. Με βάση τα δεδομένα της WVS-8, το ποσοστό εκείνων που ενδιαφέρονται για την πολιτική «πολύ» και «αρκετά» (49,7%) και εκείνων που ενδιαφέρονται «λίγο» και «καθόλου» (48,9%) είναι πλέον σχεδόν ισοδύναμο, καταδεικνύοντας τη διαμόρφωση μιας κατάστασης συνολικής ισορροπίας ανάμεσα στα δύο αυτά μεγέθη, από μια κατάσταση έντονης ανισορροπίας που επικρατούσε στο πλαίσιο του προηγούμενου κύματος της WVS-7 (28,2% το άθροισμα του «πολύ» και «αρκετά» ενδιαφέροντος για την πολιτική, έναντι 71,5% το άθροισμα του «καθόλου» και «λίγο») (βλ. **Πίνακες 6α** και **6β**). Η μεταβολή αυτή μπορεί να αντανakλά μια αυξημένη πολιτική κινητοποίηση σε μια εποχή πολυκρίσεων και ενισχυόμενων αβεβαιοτήτων.

Πίνακας 6α. Ενδιαφέρον για την πολιτική (WVS-8, 2025) (%)

		Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου	Δεν γνωρίζω	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E155	Πόσο θα λέγατε ότι ενδιαφέρεστε για την πολιτική;	13,1	36,5	34,4	14,5	1,3	0,2	100

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης
Πηγή: WVS-8 Greece (N = 1.200)

Πίνακας 6β. Ενδιαφέρον για την πολιτική (WVS-7, 2017) (%)

		Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου	Μη απάντηση/ Άρνηση	Σύνολο
E199	Πόσο θα λέγατε ότι ενδιαφέρεστε για την πολιτική;	5,3	22,9	37,7	33,8	0,2	100

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης
Πηγή: WVS-7 Greece (N = 1.200)

Ακολουθώντας, εστιάζοντας στα δεδομένα της WVS-8, συσχετίσαμε τη μεταβλητή του ενδιαφέροντος για την πολιτική (E155) με την εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς: κυβέρνηση (E69), πολιτικά κόμματα (E70), κοινοβούλιο (E71) (βλ. **Πίνακα 7**). Για τον σκοπό αυτόν, ανακωδικοποιήθηκαν οι αρχικές κλίμακες σε δύο κατηγορίες: α) «Χαμηλού ενδιαφέροντος» για την πολιτική, που είναι ο συνδυασμός των «καθόλου» και «λίγο», και «Υψηλού ενδιαφέροντος» για την πολιτική, που αποτελεί το άθροισμα των «πολύ» και «αρκετά» και β) «Χαμηλής εμπιστοσύνης» στους πολιτικούς θεσμούς, που αθροίζει τα «καθόλου» και «όχι ιδιαίτερα», και «Υψηλής εμπιστοσύνης», που αθροίζει το «πολύ» και «αρκετά» όσον αφορά την εμπιστοσύνη σε θεσμούς, όπως κυβέρνηση, κόμματα και κοινοβούλιο.

Με βάση τη θεωρητική προσδοκία ότι το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την πολιτική συνεπάγεται υψηλότερη εμπιστοσύνη προς τους πολιτικούς θεσμούς, εξετάσαμε τη στατιστική συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Από την ανάλυση προκύπτει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μόνο για το κοινοβούλιο, όπου η εμπιστοσύνη είναι 7,4 π.μ. μεγαλύτερη μεταξύ όσων δηλώνουν υψηλό πολιτικό ενδιαφέρον ($p=0,005$). Αντίθετα, για την κυβέρνηση ($p=0,844$) και τα κόμματα ($p=0,092$), οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές, αν και για τα τελευταία εμφανίζεται μια ήπια (αλλά μη στατιστικά σημαντική) τάση υψηλότερης εμπιστοσύνης στην ομάδα με μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την πολιτική. Το εύρημα της θετικής και στατιστικά σημαντικής συσχέτισης πολιτικού ενδιαφέροντος και εμπιστοσύνης στο κοινοβούλιο υποδηλώνει ότι οι πιο πολιτικά ενδιαφερόμενοι και πολιτικοποιημένοι πολίτες εμφανίζουν μεγαλύτερη πιθανότητα υψηλότερης εμπιστοσύνης απέναντι στον κατεξοχήν θεσμό της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, η θεσμική λειτουργία του οποίου διαφέρει από εκείνη των κομμάτων και της κυβέρνησης, που συνδέονται στενότερα με τον κομματικό ανταγωνισμό και έχουν έναν πιο πολωτικό χαρακτήρα.

Πίνακας 7. Εμπιστοσύνη σε θεσμούς ανά επίπεδο ενδιαφέροντος για την πολιτική (WVS-8, 2025)

Θεσμοί	Υψηλή εμπιστοσύνη (Χαμηλό ενδιαφέρον)	Υψηλή εμπιστοσύνη (Υψηλό ενδιαφέρον)	Διαφορά	OR [95% ΔΕ]	p-values
Κυβέρνηση (E69)	27,8%	28,3%	0,5 π.μ.	1,026 [0,796–1,323]	0,844
Πολιτικά κόμματα (E70)	17,8%	21,7%	3,9 π.μ.	1,280 [0,960–1,708]	0,092
Κοινοβούλιο (E71)	25,8%	33,2%	7,4 π.μ.	1,433 [1,113–1,844]	0,005**

Σημείωση 1: Οι διαφορές ανάμεσα στις ομάδες (π.χ. «χαμηλό» vs «υψηλό» ενδιαφέρον) ελέγχθηκαν με το τεστ Pearson χ^2 . $H_0: p_1=p_2$ ($\Leftrightarrow OR=1$). Όπου εμφανίζεται αστερίσκος, η διαφορά θεωρείται στατιστικά σημαντική (*: $p<0,05$, **: $p<0,01$, ***: $p<0,001$, n.s.: μη στατιστικά σημαντική). Η στήλη «Διαφορά» (ποσοστιαίες μονάδες) δείχνει τη διαφορά στα ποσοστά υψηλής εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο ομάδων. Η μεταβλητή OR (Odds Ratio) συνοψίζει τη σχέση: $OR=1 \Leftrightarrow$ καμία διαφορά· $OR<1 \Leftrightarrow$ χαμηλότερες πιθανότητες υψηλής εμπιστοσύνης στην ομάδα αναφοράς· και $OR>1 \Leftrightarrow$ υψηλότερες.

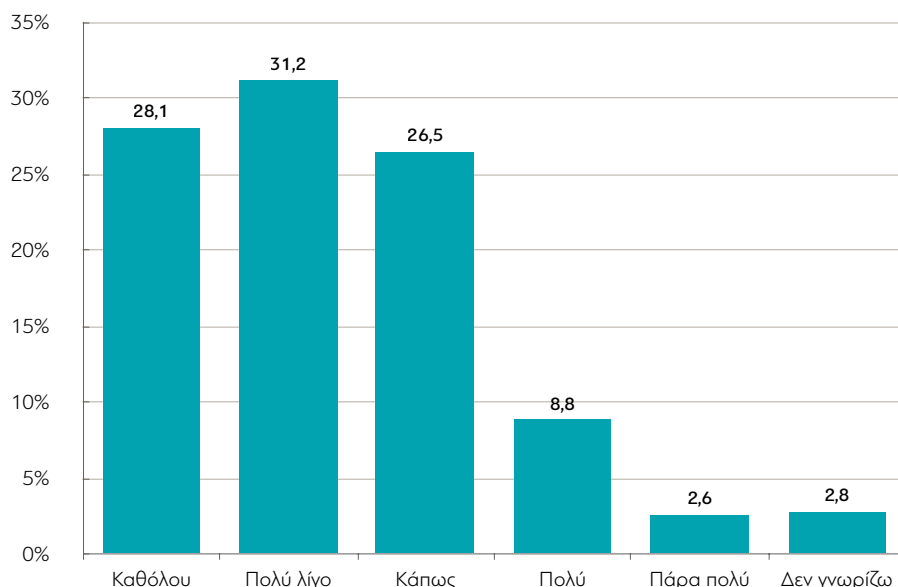
Σημείωση 2: «Exx» = κωδικός ερώτησης. «ΔΕ» = Διάστημα Εμπιστοσύνης
Πηγή: WVS-8 Greece

Πολιτική αποτελεσματικότητα και πολιτική εμπιστοσύνη

Η καθοδική πορεία της πολιτικής εμπιστοσύνης συνδέεται συχνά με χαμηλή «πολιτική αποτελεσματικότητα» (political efficacy) (Craig, 1979· Boulaine, 2019· Geurkink et al., 2020). Στα επόμενα δύο γραφήματα (**Γράφημα 1** και **2**) βλέπουμε πώς κατανέμεται η εξωτερική (external) και η εσωτερική (internal) πολιτική αποτελεσματικότητα στο πλαίσιο της WVS-8. Το 59,3% των ερωτηθέντων δηλώνει απουσία ή ελάχιστη δυνατότητα επιρροής στο έργο της κυβέρνησης, παρότι μόλις το 1/3 (33,8%) των ερωτηθέντων εκφράζει είτε απόλυτη έλλειψη ικανότητας είτε πολύ μικρή ικανότητα να συμμετέχει στην πολιτική (**Γράφημα 2**). Με άλλα λόγια, όσοι νιώθουν ότι «το σύστημα δεν τους ακούει» είναι περίπου διπλάσιοι από όσους δεν νιώθουν ικανοί να εμπλακούν ή να επηρεάσουν τις πολιτικές διαδικασίες.

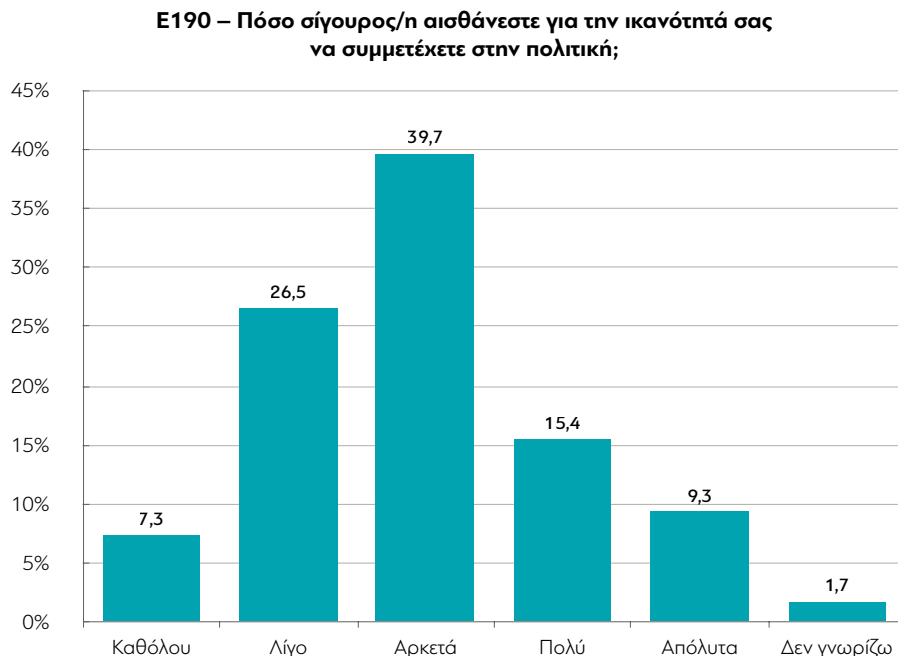
Γράφημα 1. Εξωτερική πολιτική αποτελεσματικότητα (WVS-8, 2025) (%)

E189 – Πόσο θα λέγατε ότι το πολιτικό σύστημα επιτρέπει σε ανθρώπους σαν εσάς να έχουν λόγο σε αυτό που κάνει η κυβέρνηση;

Σημείωση: «Εκx» = κωδικός ερώτησης
Πηγή: WVS-8 Greece

Γράφημα 2. Εσωτερική πολιτική αποτελεσματικότητα (WVS-8, 2025) (%)

Σημείωση: «Εxx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece

Εστιάζοντας στην πολιτική εμπιστοσύνη μέσα από το πρίσμα της πολιτικής αποτελεσματικότητας, εξετάζουμε κατά πόσο η εξωτερική αποτελεσματικότητα (E189: «το σύστημα μού επιτρέπει να έχω λόγο») και η εσωτερική αποτελεσματικότητα (E190: «αισθάνομαι ικανός/ή να συμμετέχω») σχετίζονται με την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση, τα κόμματα και το κοινοβούλιο (βλ. **Γράφημα 1** και **2**, αντίστοιχα).

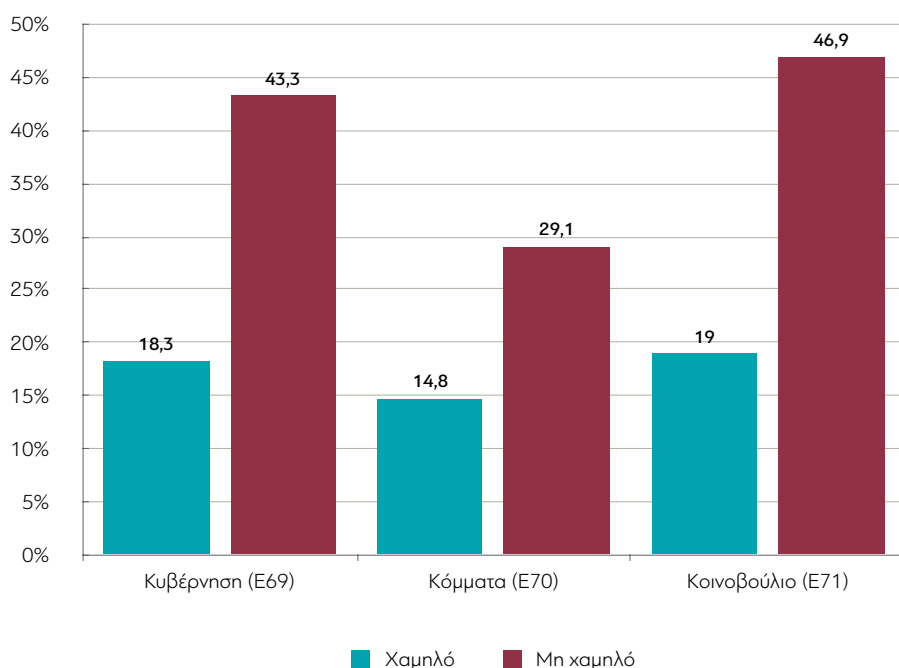
Θεωρούμε αναμενόμενο ότι όσο περισσότερο το σύστημα επιτρέπει στους πολίτες του να έχουν λόγο στο έργο και τις αποφάσεις του, τόσο υψηλότερη θα είναι η εμπιστοσύνη τους απέναντί του. Αντίστοιχα, όσο περισσότερο οι ίδιοι οι πολίτες θεωρούν ότι διαθέτουν την ικανότητα και τις δεξιότητες να συμμετέχουν στις πολιτικές διαδικασίες, τόσο πιθανότερο είναι να εκδηλώσουν υψηλότερη εμπιστοσύνη προς τους πολιτικούς θεσμούς.

Προκειμένου να ελεγχθεί η εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς (κυβέρνηση, κόμματα, κοινοβούλιο) ανάλογα με το επίπεδο της πολιτικής αποτελεσματικότητας, συμπίεξαμε τις κλίμακες πολιτικής αποτελεσματικότητας και εμπιστοσύνης. Συγκεκριμένα, η πολιτική αποτελεσματικότητα ομαδοποιήθηκε σε «Χαμηλό επίπεδο» («καθόλου» και «πολύ λίγο»/«λίγο») και «Μη χαμηλό επίπεδο» («κάπως»/«αρκετά», «πολύ» και «πάρα πολύ»/«απόλυτα»). Αντίστοιχα, η εμπιστοσύνη σε κυβέρνηση, κόμματα και κοινοβούλιο

ομαδοποιήθηκε σε «Χαμηλή εμπιστοσύνη» («καθόλου» και «όχι ιδιαίτερα») και «Υψηλή εμπιστοσύνη» («αρκετά» και «πολύ»).

Τα ευρήματα για την εξωτερική αποτελεσματικότητα δείχνουν μια συνεπή και στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση ($p < 0,001$): στους ερωτώμενους με μη χαμηλή εξωτερική αποτελεσματικότητα, το ποσοστό που δηλώνει υψηλή εμπιστοσύνη είναι υψηλότερο κατά 25 π.μ. προς την κυβέρνηση, κατά 14,3 π.μ. προς τα κόμματα και κατά 27,9 π.μ. προς το κοινοβούλιο, σε σύγκριση με όσους δηλώνουν χαμηλό επίπεδο εξωτερικής αποτελεσματικότητας (βλ. **Γράφημα 3**).

Γράφημα 3. Υψηλή εμπιστοσύνη σε θεσμούς ανά επίπεδο εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας (WVS-8, 2025) (%)

Σημείωση 1: Ορισμοί κατηγοριών: 'Υψηλή εμπιστοσύνη' := «Αρκετά» + «Πολύ». Επίπεδο εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας (E189): 'Χαμηλό' := «Καθόλου» + «Πολύ λίγο» και 'Μη χαμηλό' := «Κάπως» + «Πολύ» + «Πάρα πολύ».

Στατιστικός έλεγχος: Οι διαφορές ανάμεσα στις ομάδες «Χαμηλό» vs «Μη χαμηλό» επίπεδο εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας ελέγχθηκαν με το τεστ Pearson χ^2 , ως προς το ποσοστό υψηλής εμπιστοσύνης σε κάθε θεσμό. $H_0: p_1 = p_2$ (καμία συσχέτιση). $H_a: p_1 \neq p_2$. Όπου εμφανίζεται αστερίσκος, η διαφορά θεωρείται στατιστικά σημαντική (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, n.s.=μη στατιστικά σημαντικό). Οι διαφορές εμφανίζονται στατιστικά σημαντικές και τα p -values είναι $p < 0,001$ (***).

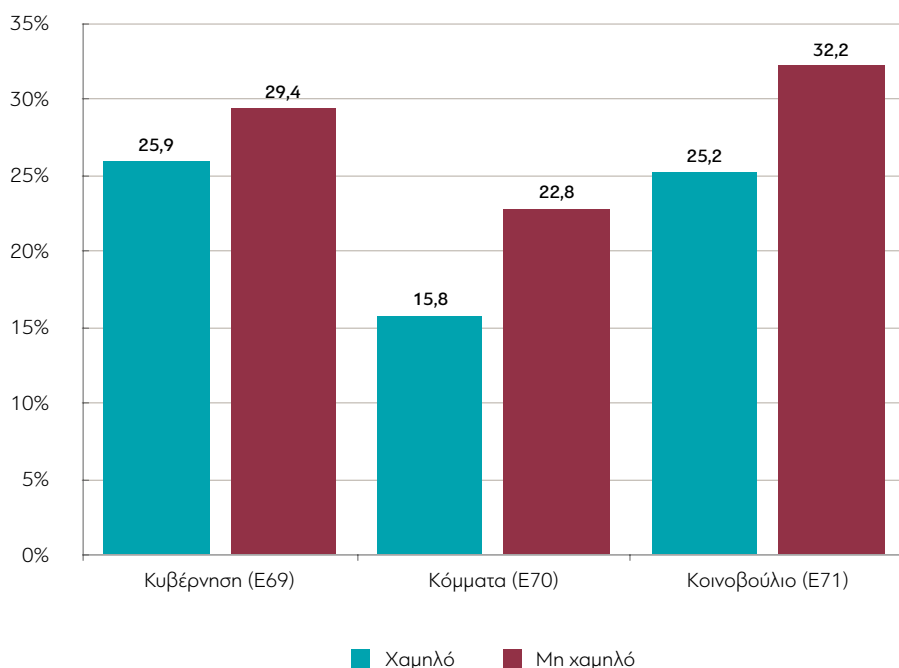
Σημείωση 2: «Exx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece

Τα ευρήματα για την εσωτερική αποτελεσματικότητα εμφανίζουν το ίδιο γενικό μοτίβο με εκείνο της εξωτερικής αποτελεσματικότητας, ωστόσο οι διαφορές είναι σαφώς μικρότερης έντασης. Μεταξύ των ερωτωμένων με

μη χαμηλή εσωτερική αποτελεσματικότητα, το ποσοστό που δηλώνει υψηλή εμπιστοσύνη είναι αυξημένο κατά 3,5 π.μ. προς την κυβέρνηση (διαφορά που δεν είναι στατιστικά σημαντική, $p < 0,215$), κατά 7 π.μ. προς τα κόμματα (στατιστικά σημαντική συσχέτιση, $p < 0,005$) και κατά 7 π.μ. προς το κοινοβούλιο (στατιστικά σημαντική συσχέτιση, $p < 0,013$) (βλ. **Γράφημα 4**).

Γράφημα 4. Υψηλή εμπιστοσύνη σε θεσμούς ανά επίπεδο εσωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας (WVS-8, 2025) (%)

Σημείωση 1: Ορισμοί κατηγοριών: 'Υψηλή εμπιστοσύνη' := «Αρκετά» + «Πολύ». Επίπεδο εσωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας (E190): 'Χαμηλό' := «Καθόλου» + «Λίγο» και 'Μη χαμηλό' := «Αρκετά» + «Πολύ» + «Απόλυτα».

Στατιστικός έλεγχος: Βλ. Σημείωση 2 του Γραφήματος 3. Τα p -values είναι: Κυβέρνηση $p < 0,215$ (n.s.), Πολιτικά κόμματα $p < 0,005$ (**), Κοινοβούλιο $p < 0,013$ (*).

Σημείωση 2: «Εxx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece

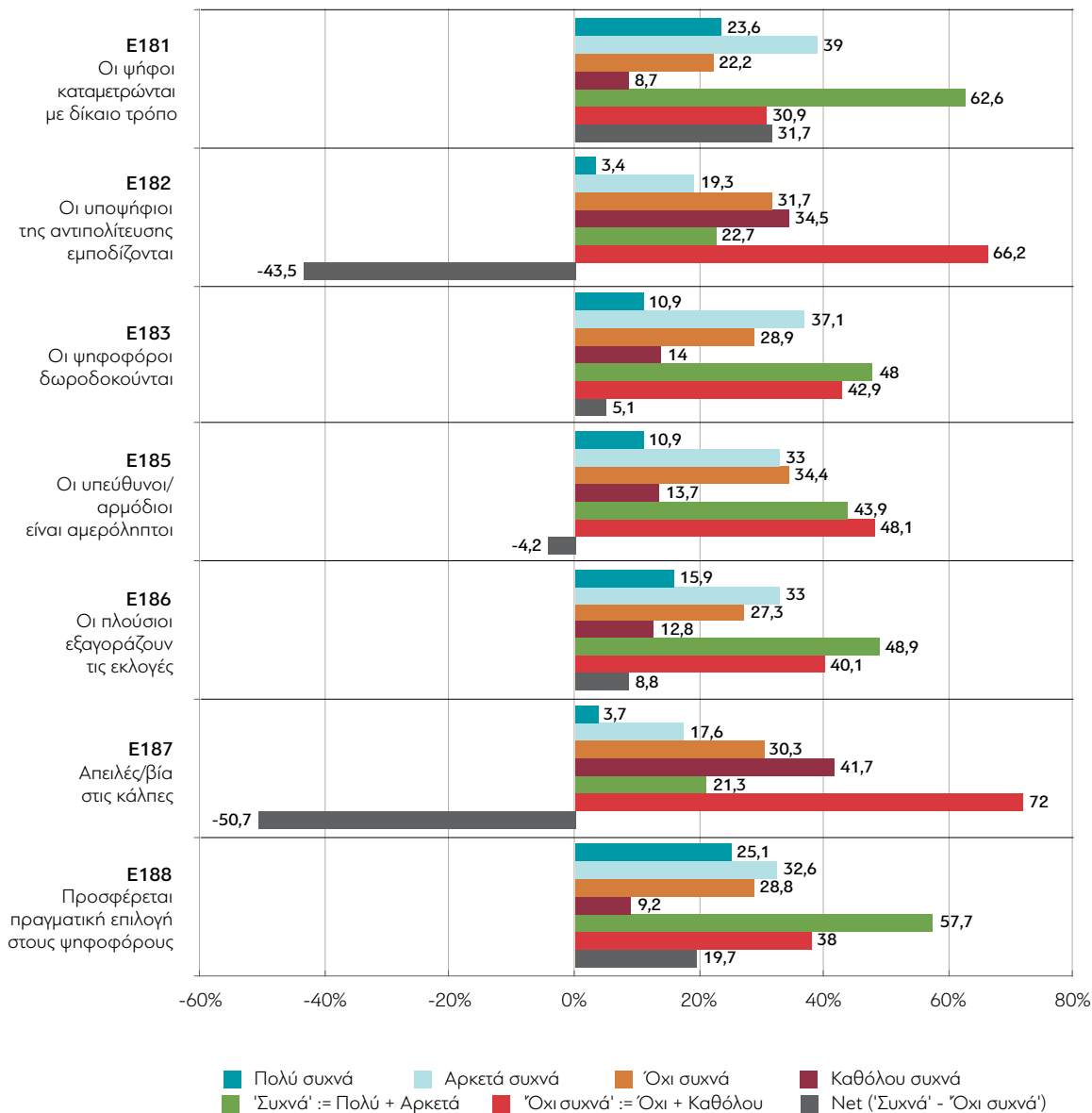
Αυτό που συνάγεται από τα παραπάνω ευρήματα είναι ότι η πολιτική εμπιστοσύνη συνδέεται στενά με την ανταποκρισιμότητα των θεσμών: όταν το σύστημα επιτρέπει στους πολίτες να έχουν λόγο, η πολιτική εμπιστοσύνη εμφανίζεται υψηλότερη. Με άλλα λόγια, οι πολίτες τείνουν να εμπιστεύονται το πολιτικό σύστημα όταν θεωρούν ότι «ακούγονται» από αυτό. Επίσης, όταν οι πολίτες έχουν την αίσθηση προσωπικής ικανότητας συμμετοχής, η εμπιστοσύνη τους ενισχύεται, αλλά όχι στον ίδιο βαθμό που αυτό συμβαίνει όταν το ίδιο το σύστημα εμφανίζεται ανοικτό και συμπεριληπτικό. Ένα επιπλέον συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι η χαμηλή πολιτική εμπιστοσύνη δεν σημαίνει απαραίτητα ιδεολογική απόρριψη του πολιτικού συστήματος, αλλά αντανάκλα τις αντιλήψεις των πολιτών για τα ελλείμματα ανοικτότητας και συμπεριληπτικότητας του συστήματος.

Αντιλήψεις για τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών

Οι εκλογές αποτελούν την πεμπτούσια της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και έναν όρο απαραίτητο, αν και όχι επαρκή, της δημοκρατικής ποιότητας και ολοκλήρωσης. Στο ακόλουθο **Γράφημα 5α** παρουσιάζονται τα ευρήματα από τη WVS-8 ως προς το πώς αντιλαμβάνονται οι πολίτες στην Ελλάδα την ακεραιότητα (integrity) των εκλογών.

Η συνολική εικόνα που αναδεικνύεται είναι μεικτή: από τη μία πλευρά διαπιστώνεται θετική αξιολόγηση των βασικών διαδικαστικών πτυχών της εκλογικής διαδικασίας, όπως είναι η δίκαιη καταμέτρηση των ψήφων, η ύπαρξη πραγματικής επιλογής μέσω των εκλογών, η απουσία βίας ή άλλων εμποδίων για τους ψηφοφόρους· από την άλλη πλευρά, όμως, εντοπίζονται εμφανείς ανησυχίες που εγγράφονται σε ένα υπόβαθρο ισχυρής καχυποψίας όσον αφορά την επιρροή της οικονομικής δύναμης στις εκλογικές διαδικασίες και την παρουσία παράνομων ή ισχυρά αθέμιτων πελατειακών πρακτικών. Προκειμένου τα ευρήματα να καταστούν περισσότερο ερμηνεύσιμα, εφαρμόστηκε ομαδοποίηση των αρχικών κατηγοριών των επιμέρους θέσεων. Συγκεκριμένα, ως «Συχνά» κωδικοποιήθηκαν οι θέσεις «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά», ενώ ως «Όχι συχνά» κωδικοποιήθηκαν οι θέσεις «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά».

Γράφημα 5α. Αντιλήψεις για τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών (WVS-8, 2025) (%)

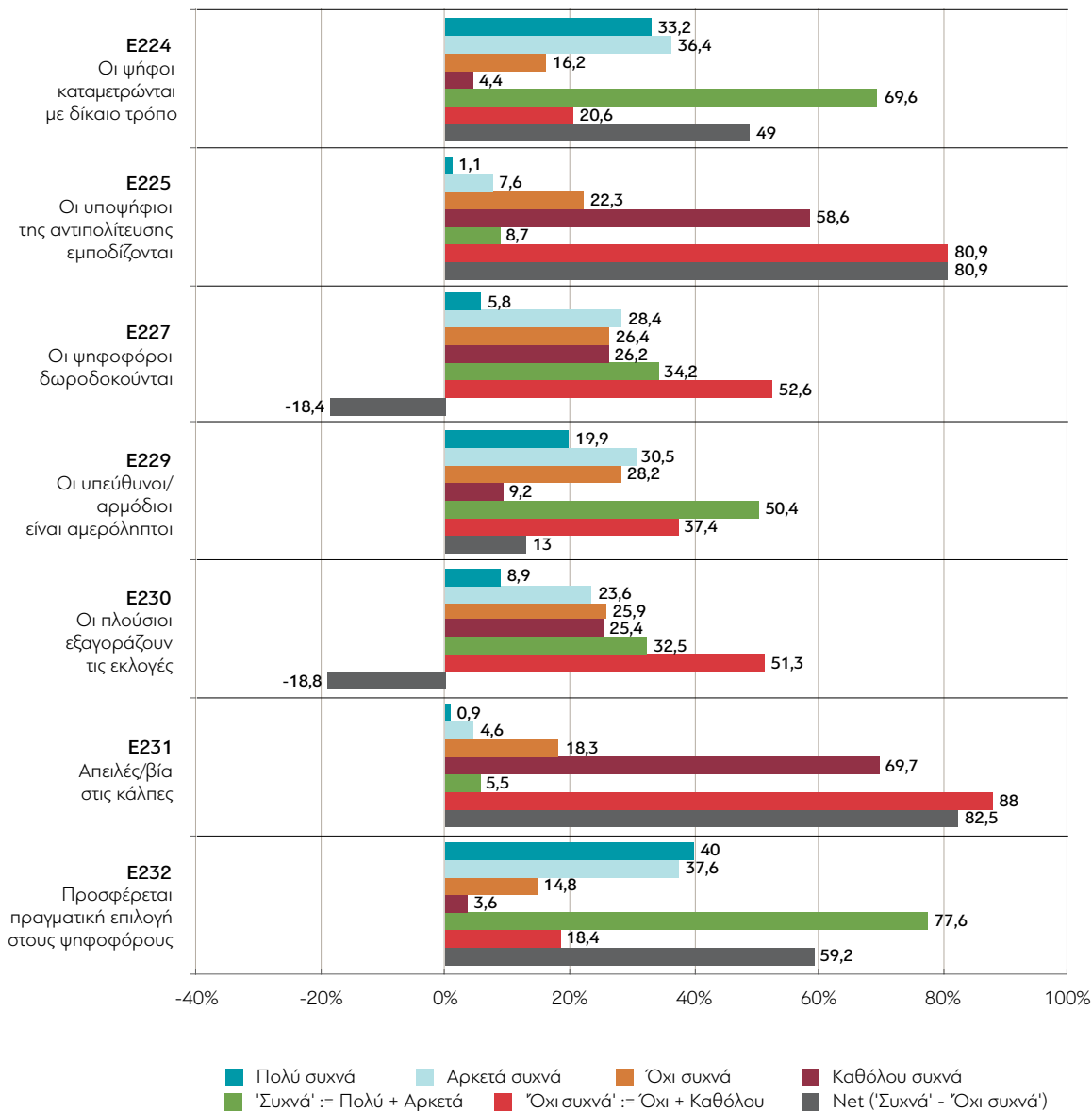

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece

Παρουσιάζονται εν συνεχεία τα αντίστοιχα ευρήματα από τη WVS-7 (βλ. **Γράφημα 5β**), στα οποία εφαρμόστηκε η ίδια ομαδοποίηση κατηγοριών με τα προαναφερθέντα ευρήματα του όγδοου κύματος της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών.

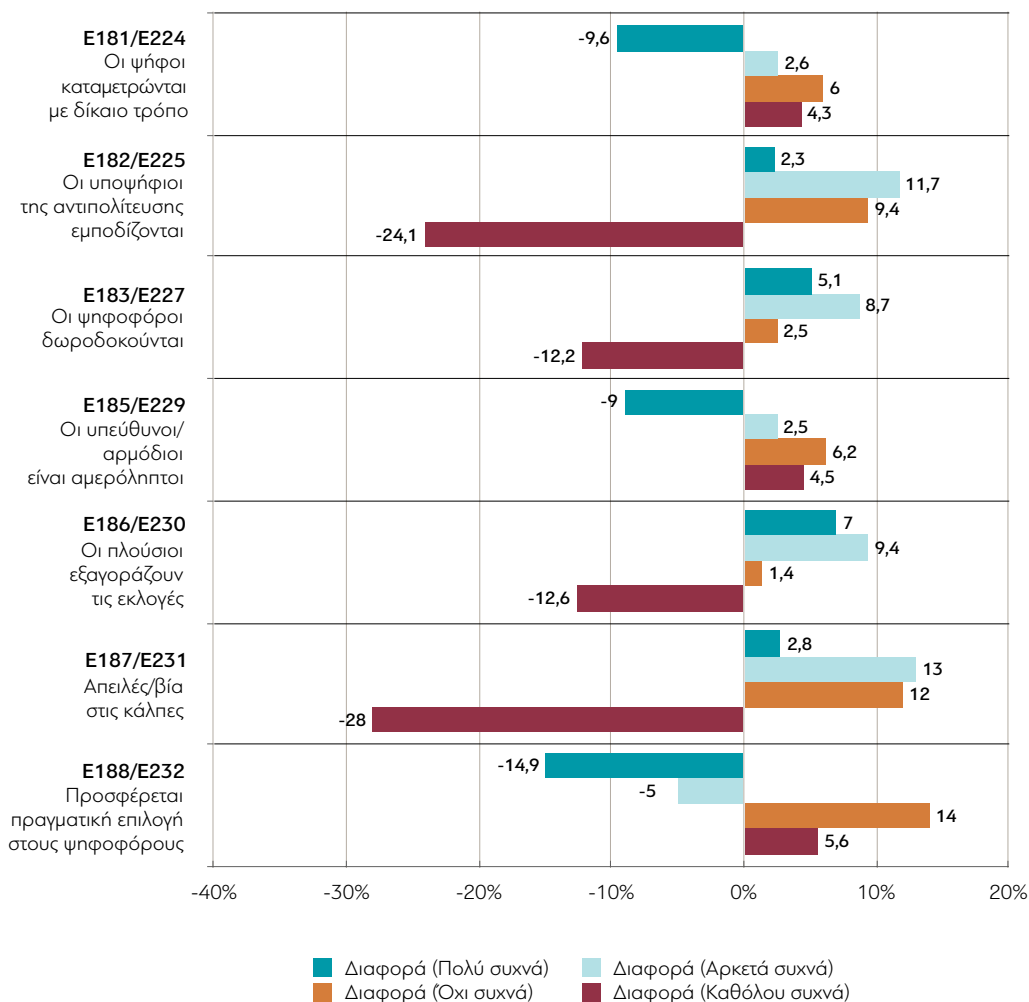
Γράφημα 5β. Αντιλήψεις για τη σημασία και την ακεραιότητα των εκλογών (WVS-7, 2017) (%)

Σημείωση: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης
Πηγή: WVS-8 Greece

Επιπλέον, προκειμένου να είναι περισσότερο συγκρίσιμα τα αποτελέσματα μεταξύ του έβδομου και του όγδοου κύματος της WVS, οπτικοποιήσαμε (βλ. **Γράφημα 5γ**) τη μεταβολή των απαντήσεων στις τέσσερις κατηγορίες «πολύ συχνά», «αρκετά συχνά», «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά». Οι τιμές που παρουσιάζονται στο παρακάτω γράφημα αποτυπώνουν τη διαφορά σε ποσοστιαίες μονάδες ανάμεσα στο όγδοο και το έβδομο κύμα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών, επιτρέποντας μια πιο ευδιάκριτη παρουσίαση των αλλαγών στη στάση των πολιτών απέναντι στις επιμέρους πτυχές της εκλογικής ακεραιότητας.

Γράφημα 5γ. Συγκριτική μεταβολή διαστάσεων εκλογικής ακεραιότητας (WVS-7 vs WVS-8) (π.μ.)

Σημείωση 1: Το γράφημα παρουσιάζει τη μεταβολή (σε π.μ.) των απαντήσεων ανά κατηγορία («πολύ συχνά», «αρκετά συχνά», «όχι συχνά», «καθόλου συχνά») μεταξύ των κυμάτων WVS-8 και WVS-7, για κάθε αντιστοιχισμένη θέση εκλογικής ακεραιότητας. Οι τιμές υπολογίζονται ως η Διαφορά των σχετικών ποσοστών στο 8ο κύμα μείον εκείνων στο 7ο κύμα (Διαφορά := WVS-8 – WVS-7).

Σημείωση 2: «Εκx» = κωδικός ερώτησης

Πηγή: WVS-8 Greece

Συγκρίνοντας τα δύο γραφήματα (Γραφήματα 5α και 5β) και έχοντας τη συνολική εικόνα όπως αποτυπώνεται στο **Γράφημα 5γ**, διαπιστώνουμε την ύπαρξη μεταβολών μεταξύ του έβδομου και του όγδοου κύματος της WVS όσον αφορά την εκλογική ακεραιότητα στην Ελλάδα.

Η σύγκριση των δύο κυμάτων αναδεικνύει μια σύνθετη εικόνα. Συγκεκριμένα, η σύγκριση των ευρημάτων της WVS-8 με εκείνα της WVS-7 δείχνουν ότι οι αντιλήψεις που αφορούν τις θέσεις σχετικά με την ακεραιότητα των εκλογών από μια διαδικαστική σκοπιά, (E181/E224 «οι ψήφοι καταμετρώνται με δίκαιο τρόπο», E182/E225 «οι υποψήφιοι της αντιπολίτευσης

εμποδίζονται», E185/E229 «οι υπεύθυνοι/αρμόδιοι είναι αμερόληπτοι»), υποχωρούν εφόσον το άθροισμα «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά» όσον αφορά τη δίκαιη καταμέτρηση των ψήφων αυξάνεται κατά 10,3 π.μ., ενώ το «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» μειώνεται κατά 7 π.μ.· το άθροισμα «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» όσον αφορά την παρεμπόδιση των υποψηφίων της αντιπολίτευσης αυξάνεται κατά 14 π.μ., ενώ αντίστοιχη μείωση (14,7 π.μ.) έχει το άθροισμα «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά»· όσον αφορά το «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» των τοποθετήσεων σχετικά με την αμεροληψία των εκλογικά υπευθύνων/αρμοδίων, μειώνεται κατά 6,5 π.μ. και αυξάνεται κατά 10,7 π.μ. το «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά».

Όσον αφορά την καλλιέργεια καχυποψίας και ανησυχιών για την ύπαρξη παραθεσμικών επιδράσεων στις εκλογές, παρατηρείται αύξηση των ανησυχιών αυτών. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις αντιλήψεις ότι «οι ψηφοφόροι δωροδοκούνται» (E183/E227), «οι πλούσιοι εξαγοράζουν τις εκλογές» (E186/E230) και «οι ψηφοφόροι απειλούνται με βία στις κάλπες» (E187/E231), παρατηρείται επιμονή ή και ενίσχυση των απαντήσεων προς την κατεύθυνση αποδοχής των ανησυχιών αυτών: το άθροισμα «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» στη δωροδοκία των ψηφοφόρων αυξάνεται κατά 13,8 π.μ., ενώ το «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά» μειώνεται κατά 9,7 π.μ.· το άθροισμα «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» στην άποψη ότι οι πλούσιοι εξαγοράζουν τις εκλογές αυξάνεται κατά 16,4 π.μ., ενώ το «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά» υποχωρεί κατά 11,2 π.μ.· το ότι υπάρχει απειλή βίας στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος αυξάνεται ως άθροισμα «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» κατά 15,8 π.μ., ενώ το «όχι συχνά» και «καθόλου συχνά» μειώνεται κατά 16 ποσοστιαίες μονάδες. Τέλος, την άποψη ότι οι εκλογές προσφέρουν μια πραγματική επιλογή στους ψηφοφόρους μοιράζεται κατά «πολύ συχνά» και «αρκετά συχνά» μια ευδιάκριτη πλειοψηφία που φθάνει τις 57,7 π.μ., η οποία ωστόσο υποχώρησε κατά 19,9 π.μ. σε σύγκριση με το έβδομο κύμα της Παγκόσμιας Έρευνας Αξιών.

Συνολικά, η εικόνα που προκύπτει, καταδεικνύει ότι οι θετικές κρίσεις για τις θεσμικές εγγυήσεις της εκλογικής ακεραιότητας υποχωρούν, ενώ οι ανησυχίες για αθέμιτες επιρροές αυξάνονται, διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον υψηλότερης δυσπιστίας το 2025 σε σχέση με το 2017.

Ικανοποίηση από τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος

Αναφορικά με την ικανοποίηση από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα (κλίμακα από 1 έως 10: 1 = καθόλου ικανοποιημένος/η, 10 = πλήρως ικανοποιημένος/η, βλ. **Πίνακα 8**), αν ορίσουμε ως «Χαμηλή ικανοποίηση», τις θέσεις 1-4 και ως «Υψηλή», τις θέσεις 7-10, προκύπτει ότι, στο πλαίσιο του όγδοου κύματος, 53,9% δηλώνουν χαμηλή ικανοποίηση από τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και 23% υψηλή, με 21,5% στη μεσαία ζώνη 5-6. Το καθαρό ισοζύγιο ικανοποίησης (7-10 μείον 1-4) είναι αρνητικό (-30,9 π.μ.) και η διάμεσος βρίσκεται στην κατηγορία 4, καθώς το αθροιστικό ποσοστό έως τη θέση 4 υπερβαίνει το 50%. Σε σχέση με τα αντίστοιχα ευρήματα της WVS-7, οι αρνητικές γνώμες αυξήθηκαν κατά 1 π.μ., αλλά αυξήθηκαν (+3,1 π.μ.) οι θετικές, ενώ μειώθηκαν αυτές στη μεσαία ζώνη (-4,8 π.μ.)· η διάμεσος εξακολουθεί να βρίσκεται στην κατηγορία 4, καθώς το αθροιστικό ποσοστό έως τη θέση 4 υπερβαίνει το 50%.

Πίνακας 8. Ικανοποίηση από τον τρόπο λειτουργίας του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα αυτόν τον καιρό (%)

		WVS-8 (2025)	WVS-7 (2017)
E192 (WVS-8) & E252 (WVS-7)	1 = Καθόλου ικανοποιημένος/η	23,8	17,6
	2	10,4	11,5
	3	10,6	12,6
	4	9,1	11,2
	5	10,1	15,5
	6	11,4	10,8
	7	10,4	11,5
	8	8,9	5,8
	9	3,1	1,7
	10 = Πλήρως ικανοποιημένος/η	0,6	0,9
	Μη απάντηση/Άρνηση	0,2	0,4
	Δεν γνωρίζω	1,3	0,6
	Σύνολο	100,0	100,00

Σημείωση 1: Η ακριβής διατύπωση της ερώτησης έχει ως εξής: «Πόσο ικανοποιημένος/η είστε με το πώς λειτουργεί το πολιτικό σύστημα στην Ελλάδα αυτόν τον καιρό;».

(Κλίμακα από 1 έως 10: 1 = Καθόλου ικανοποιημένος/η, 10 = Πλήρως ικανοποιημένος/η)

Σημείωση 2: «Εκκ» = κωδικός ερώτησης»

Πηγή: WVS-8 Greece, WVS-7 Greece (N = 1.200 σε αμφότερες τις έρευνες).

Συνολικά, κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας πεδίου, στο πλαίσιο των WVS-7 και WVS-8 στην Ελλάδα, εντοπίζεται μια διάχυτη έλλειψη ικανοποίησης από τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, γεγονός που ενδέχεται να σχετίζεται με τη χαμηλή αξιολόγηση των πολιτικών θεσμών, εφόσον η πολιτική εμπιστοσύνη γνωρίζουμε ότι μπορεί να επηρεάζεται όχι μόνο από κανονιστικά πλαίσια και στοιχεία της πολιτικής κουλτούρας, αλλά και από τις προσλαμβανόμενες από τους εκλογείς επιδόσεις της δημοκρατίας και των κεντρικών πολιτικών της θεσμών (Easton, 1975· Miller & Listhaug, 1999· van der Meer & Hakhverdian, 2016).

Συμπεράσματα

Στα προηγθέντα επιχειρήθηκε μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση να διευκρινιστεί σε τι συνίσταται η έννοια της εμπιστοσύνης, όπως και να προσδιοριστούν οι βασικές διαστάσεις της, η κοινωνική και η πολιτική εμπιστοσύνη. Με αυτόν τον τρόπο ευελπιστούμε να γίνουν κατανοητές οι διαφοροποιήσεις που εμφανίζονται στη λειτουργικοποίηση της εμπιστοσύνης στα σχετικά εμπειρικά δεδομένα της WVS, τα οποία παρουσιάστηκαν και σχολιάστηκαν στην παρούσα ανάλυση. Πάντως, δεν θα πρέπει να λησμονηθεί το γεγονός ότι τα διαθέσιμα δεδομένα δεν αποτυπώνουν το σύνολο των εννοιολογικών διαφοροποιήσεων που αναδεικνύονται στη θεωρητική συζήτηση του φαινομένου της εμπιστοσύνης.

Σε συνάρτηση με τη γενικευμένη (απρόσωπη) κοινωνική εμπιστοσύνη και την επιφυλακτικότητα απέναντι σε άγνωστους τρίτους, η καταγραφόμενη μείωση της επιφυλακτικότητας το 2025, έναντι της μέτρησης του 2017, δεν ανατρέπει την εικόνα της Ελλάδας ως χώρας χαμηλής εμπιστοσύνης.

Η εξειδικευμένη εμπιστοσύνη απέναντι σε γνώριμα πρόσωπα εμφανίζει ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις το 2025, έναντι του 2017. Αφενός, ελαττώνεται αισθητά η απολυτότητα που τη χαρακτήριζε ως προς την οικογένεια αλλά και τους γείτονες, αφετέρου, ενισχύεται απέναντι σε πρόσωπα που γνωρίζει κανείς προσωπικά. Αυτές οι τάσεις είναι δηλωτικές μιας προοιούσας εξατομίκευσης.

Από την άλλη πλευρά, η γενικευμένη εμπιστοσύνη σε άγνωστα άτομα, που βρίσκονται πέραν του στενού κοινωνικού περιγύρου, εμφανίζει περιορισμένη –οριακή– μείωση. Η γενικευμένη επιφυλακτικότητα σαφώς δεν ανατρέπεται. Η καταγραφόμενη ελάττωση της καχυποψίας απέναντι σε διαφορετικές ομάδες ανθρώπων που διαθέτουν πολιτισμικά ή ηθικά κρινόμενα χαρακτηριστικά (αλλόθρησκοι, αλλόγλωσσοι και ομοφυλόφιλοι), όπως αυτή εκφράζεται αναφορικά με την αποδοχή τους ή μη ως γείτονες, επίσης δεν φαίνεται να ανατρέπει τη γενικευμένη επιφυλακτικότητα, καθώς οι ομάδες των «αλλόφυλων» και «μεταναστών» συνεχίζουν να αντιμετωπίζονται με ίδιου επιπέδου καχυποψία το 2025 με το 2017. Η μείωση της καχυποψίας απέναντι σε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες μπορεί να εκληφθεί ότι εκφράζει μόνο μια πραγματιστική προσαρμογή.

Ός προς τους μη-διαιρετικούς εθνικούς θεσμούς, η εμπιστοσύνη διατηρείται πολύ υψηλή στην πρόσφατη WVS-8, έναντι της WVS-7, για την Εκκλησία, τις ένοπλες δυνάμεις, την αστυνομία και τα δικαστήρια, παρόλο που εμφανίζεται μειούμενη. Απώθηση της εμπιστοσύνης εμφανίζεται αναφορικά με τον Τύπο, την τηλεόραση και τα εργατικά συνδικάτα. Συνολικά, οι επιφυλάξεις αφορούν θεσμούς που κατά την περασμένη οκταετία δεν έχουν ιδιαίτερα πληγεί από τις πολλαπλές κρίσεις.

Όσον αφορά την πολιτική εμπιστοσύνη, ιδιαίτερα η εμπιστοσύνη στους εθνικούς πολιτικούς θεσμούς, παραμένει χαμηλή. Παρά τη σημαντική αύξηση που σημειώθηκε σε σχέση με το προηγούμενο (έβδομο) κύμα της WVS, η βάση εκκίνησης της ανοδικής τροχιάς που καταγράφηκε στο όγδοο κύμα ήταν πολύ χαμηλή, με αποτέλεσμα η βελτίωση στις τιμές της εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς –με εξαίρεση την εμπιστοσύνη στην ΕΕ– να μην ανατρέπει το διαχρονικό μοτίβο χαμηλής θεσμικής εμπιστοσύνης.

Παρότι το ενδιαφέρον για την πολιτική βελτιώθηκε αισθητά από το έβδομο στο όγδοο κύμα και εκείνοι που ενδιαφέρονται για την πολιτική («πολύ» και «αρκετά») είναι ελαφρώς περισσότεροι από εκείνους που δεν ενδιαφέρονται («καθόλου» και «λίγο»), η συσχέτιση του πολιτικού ενδιαφέροντος με την πολιτική εμπιστοσύνη εμφανίζει θετική στατιστική σημαντικότητα μόνο για το κοινοβούλιο, ενώ για την κυβέρνηση και τα πολιτικά κόμματα η συσχέτιση αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική. Το γεγονός αυτό μπορεί να σημαίνει ότι το αυξημένο πολιτικό ενδιαφέρον δεν συνοδεύεται από αποδοχή των πολιτικά αντιπαραθετικών στοιχείων του πολιτικού και κομματικού ανταγωνισμού.

Τα ευρήματα δείχνουν ότι το μη χαμηλό επίπεδο εξωτερικής αποτελεσματικότητας (ο πολίτης έχει την αίσθηση ικανότητας συμμετοχής στο πολιτικό γίγνεσθαι) και εσωτερικής αποτελεσματικότητας (ο πολίτης κατανοεί το πολιτικό γίγνεσθαι), συνδέονται με μεγαλύτερη πιθανότητα υψηλής πολιτικής εμπιστοσύνης. Ωστόσο, η χαμηλή πολιτική εμπιστοσύνη δεν συνεπάγεται ιδεολογική απόρριψη του πολιτικού συστήματος, αλλά αντανακλά ελλείψεις σε επίπεδο ανοικτότητας και συμπεριληπτικότητας των θεσμών και του τρόπου λειτουργίας της δημοκρατίας συνολικά.

Αξίζει να εστιάσουμε περισσότερο στη θεματική της εκλογικής ακεραιότητας, καθώς μεταξύ 2017 και 2025 εντοπίζονται σημαντικές μετατοπίσεις προς την κατεύθυνση αντιλήψεων που υποστηρίζουν την υποχώρηση της ακεραιότητας του εκλογικού γίγνεσθαι σε ό,τι αφορά τόσο την αμεροληψία των εκλογικών διαδικασιών όσο και την ύπαρξη αθέμιτων επιρροών στο εκλογικό γίγνεσθαι. Όσο οι ανησυχίες για αθέμιτες επιρροές θα αυξάνονται, τόσο θα διαμορφώνεται ένα περιβάλλον υψηλότερης πολιτικής δυσπιστίας, όπως αυτό συνέβη το 2025 (WVS-8), σε σχέση με το 2017 (WVS-7).

Η ικανοποίηση από το πολιτικό σύστημα παραμένει χαμηλή, αν και στο τελευταίο, όγδοο κύμα της WVS εμφανίστηκε μια τάση ελαφράς ενίσχυσης της υψηλής ικανοποίησης και ταυτόχρονης συρρίκνωσης των τοποθετήσεων στη λεγόμενη «μεσαία ζώνη», εύρημα που μπορεί να αποτυπώνει τα πολωτικά χαρακτηριστικά του πολιτικού συστήματος.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Γκηρτζ, Κ. (2006). Η Οικονομία του Παζαριού: Πληροφορίες και αναζήτηση στο μάρκετινγκ των χωρικών». Στο Σ. Κονιόρδος (Επιμ.), *Κείμενα Οικονομικής Κοινωνιολογίας* (σσ. 153-162). Gutenberg.
- Κονιόρδος, Σ. (2009). Νεωτερικότητα και Σύγχρονη Κοινωνική Σκέψη. Στο Σ. Κονιόρδος (Επιμ.), *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα* (σσ. 11-36). Gutenberg.
- Κονιόρδος, Σ. (2010). Κοινωνικό Κεφάλαιο και Εμπιστοσύνη (και Κοινωνία των Πολιτών) – Ταύτιση ή Απόκλιση;. Στο Σ. Κονιόρδος (Επιμ.), *Κοινωνικό Κεφάλαιο, Εμπιστοσύνη και Κοινωνία των Πολιτών* (σσ. 99-129). Παπαζήσης.
- Παπλιάκου, Β., Σταθοπούλου, Θ., & Στρατουδάκη, Χ. (Επιμ.) (2011). *Θεσμοί, Αξίες, Συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009)*. ΕΚΚΕ.
- Τσίγκανου, Ι. (Επιμ.) (2010). *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (European Social Survey-ESS), Πορίσματα Έρευνας Πεδίου 4ου κύματος, Ελλάδα – Ευρώπη 2009, Μία Πρώτη Ανάγνωση*. ΕΚΚΕ· Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας.
- Fukuyama, F. (1998). *Εμπιστοσύνη: Οι κοινωνικές αρετές και δημιουργία της ευημερίας* (Ε. Αστερίου, Μετ.). Λιβάνης.

Ξενόγλωσση

- Algan, Y., Cahuc, P., & Sangnier, M. (2026). Trust and the Welfare State: The Twin Peaks Curve. *The Economic Journal*, 126(593), 861-883. <https://doi.org/10.1111/eoj.12278>
- Barbale, J. (2009). A Characterization of Trust, and its Consequences. *Theory and Society*, 38(4), 367-382.

- Barber, B. (1983). *The Logic and Limits of Trust*. New Rutgers University Press.
- Boulaine, Sh. (2019). Building Faith in Democracy: Deliberative events, political trust and efficacy. *Political Studies*, 67(1), 4-304.
- Craig, St. C. (1979). Efficacy, Trust, and Political Behavior: An attempt to resolve a lingering conceptual dilemma. *American Politics Quarterly*, 7(2), 225-239.
- Downer, J. (2010). Trust and Technology: The social foundations of aviation regulation. *The British Journal of Sociology*, 61(1), 83-106.
- Easton, D. (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. John Wiley and Sons.
- Easton, D. (1975). A Reassessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science*, 5, 435-457. <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123400008309>
- Fox, A. (1974). *Beyond Contract: Work, power and trust relations*. Faber and Faber.
- Geurkink, B., Zaslove, A., Sluiter, R., & Jacobs, K. (2020). Populist Attitudes, Political Trust, and External Political Efficacy: Old Wine in New Bottles?. *Political Studies*, 68(1), 247-267. doi: 10.1177/0032321719842768
- Giddens, A. (2000). *The Consequences of Modernity*. Polity Press.
- Giddens, A. (2001). *Sociology* (4th ed.). Polity Press.
- Hardin, R. (2000). Trust and Society. In G. Galeotti, P. Salmon & R. Wintrobe (Eds.), *Competition and Structure: The Political Economy of Collective Decisions: Essays in Honor of Albert Breton* (pp. 17-46). Cambridge University Press
- Hardin, R. (2002). *Trust and Trustworthiness*. Russell Sage Foundation.
- Hooghe, M., & Marien, S. (2013). A Comparative Analysis of the Relation between Political Trust and Forms of Political Participation in Europe. *European Societies*, 15(1), 1-22.
- Hooghe, L., & Marks, G. (2005). Calculation, Community and Cues: Public opinion on European integration. *European Union Politics*, 6(4), 419-443. doi: 10.1177/1465116505057816
- Lewis, D. J., & Weigert, A. (1985). Trust as a Social Reality. *Social Forces*, 63(4), 967-985.

- Luhmann, N. (2008). Familiarity, Confidence, Trust: Problems and alternatives. In D. Gambetta (Ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations* (electronic edition) (pp. 94-107). Basil Blackwell.
- Miller, A., & Listhaug, O. (1999). Political Performance and Institutional Trust. In P. Norris (Ed.), *Critical Citizens: Global support for democratic government* (pp. 204-216). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198295685.003.0010>
- Misztal, B. (1998). *Trust in Modern Societies*. Polity Press.
- Newton, K., & Norris, P. (2000). Confidence in Public Institutions: Faith, culture, or performance?. In S. Pharr and R. Putnam (Eds.), *Disaffected Democracies. What's troubling the trilateral countries?* (pp. 52-73). Princeton University Press. doi: 10.1515/9780691186849-007
- Norris, P. (1999). *Critical Citizens. Global Support for democratic governance*. Oxford University Press.
- Norris, P. (2022). *In Trust of Scepticism: Trust but verify*. Oxford University Press.
- Putnam, R. D. (with Leonardi, R. & Nanetti, R.) (1993). *Making Democracy Work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Rothstein, B., & Stolle, D. (2008). The State and Social Capital: An institutional theory of generalized trust. *Comparative Politics*, 40(4), 441-459. doi: 10.5129/001041508X12911362383354
- Simmel, G. (1964). *The Sociology of Georg Simmel* (K. H. Wolff Ed. & Trans.). The Free Press.
- Sztompka, P. (2003). Trust: A cultural resource. In G. Skapska, A. Orla-Bukowska & K. Kowalski (Eds.), *The Moral Fabric in Contemporary Societies* (pp. 47-66). Brill.
- Tsatsanis, E., Georgiadou, V., Kafe, A., & Kountouri, F. (in press). Exploring the Different Faces of Political Trust and Distrust: A comparative analysis of survey data. In C. Lahusen (Ed.), *Political Trust and Distrust in Governance. A comparative analysis of trust in times of crisis* (pp. 76-92). Taylor & Francis.
- Uslaner, E. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge University Press.

Uslaner, E. (2010). Trust and the Economic Crisis of 2008. *Corporate Reputation Review*, 13(2), 110-123. <https://doi.org/10.1057/crr.2010.8>

van der Meer, T., & Hakhverdian, A. (2016). Political Trust as the Evaluation of Process and Performance: A cross-national study of 42 European countries. *Political Studies*, 65(1), 81-102. <https://doi.org/10.1177/0032321715607514> (Original work published 2017).

Zmerli, S., & Newton, K. (2008). Social Trust and Attitudes toward Democracy. *Public Opinion Quarterly*, 72, 706-724. doi: 10.1093/poq/nfn05

diaNEOsis

diaNEOsis

dianeosis_org

diaNEOsis

diaNEOsis

διαNEOsis
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ